

శివకవితా కవిత్వశాఖ

డాక్టర్ మక్తూబ్ ఖాన్

Blank Page

చిలకమర్తి కవితా వైభవం

రచన

డా॥ ముక్తేవి భారతి

ప్రచురణ

రిజిష్టర్డ్ నెం 1/84

యువభారతి

5, కింగ్స్ వే,

సికింద్రాబాద్ - 500 003.

CHILAKAMARTI KAVITHA VYBHAVAM

Poetic Selections of Chilakamarthi Lakshmi Narasimham with
Literary Commentary By Dr. Muktevi Bharathi.

© YUVA BHARATHI Secunderabad - 500 003.

ప్రచురణ : 105

ప్రథమ ముద్రణ :

ఆక్టోబర్ 5, 1984

ప్రతులు : 3,200

ముఖ చిత్రం : శీలా వీరరాజు

ముద్రణ :

ఎ. ఎన్. ఆర్ట్ ప్రింటర్స్,
తిలక్ నగర్, న్యూనల్లకుంట్,
హైదరాబాద్ - 44.

ముఖచిత్ర ముద్రణ :

శీలా ఆర్ట్ ప్రింటర్స్,
కాచిగూడా, హైదరాబాద్.

ప్రతులకు :

ఉత్తర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం -

యువభారతి

5 కింగ్స్ వే, సికిందరాబాదు, 500003

స్వయంగా వచ్చి యువభారతి కార్యాలయం
ఆంధ్ర నాథ్ స్టేషన్ పరిసర ప్రాంతాలలో
కలవడాలిస్తా : తిలక్ నగర్, హైదరాబాదు, 500001

చుట్టూరా
ఆవరించుకుని పున్న చక్కని
తిట్టుకుంటూ కూర్చున్నాడంకంటే
ప్రయత్నింపు
ఎంత ఆనందం పొందునో
వెలిగించడం మంచిది

అన్నవాక్యమే మా యువభారతికి డివి

వెల : రూ. 3/-

యువభారతి పరిచయం

ఉత్తమ అధ్యయనం వల్ల వ్యక్తిత్వానికి సమగ్రత చేకూరుతుంది. సమాజంలో సామరస్యం పెంపొందుతుంది. ఉత్తమ భావ ప్రసరణానికి పుస్తకాలు చక్కని సాధనాలు అందరికీ అందుబాటులో ఉండే విధంగా మంచి పుస్తకాలను అందించే ప్రయత్నానికి యువభారతి పూనుకొని గడచిన ఇరువయ్యేళ్ళుగా పాఠకౌత్తల మేలు కలయికను ప్రాతిపదికగా పెట్టుకొని నూరు పుస్తకాలను ప్రచురించినది. ఉపన్యాస మంజరీ కార్యక్రమాలను, సదస్సులను నిర్వహించింది.

సహృదయుల సహకారంతో పుస్తకాల అమ్మకం వల్ల వస్తున్న డ్రవ్యంతో పుస్తకాలను ప్రచురిస్తూ తక్కువ వెలకు ఎక్కువ విలువ ఉన్న సాహిత్యాన్ని అందించడానికి యువభారతి ఉద్యమిస్తున్నది. ఉత్తమ సాహిత్య ప్రచారాన్ని ధ్యేయంగా పెట్టుకొని, ప్రచురణలను వెలువరిస్తున్నదే లాసి మా సంస్థ వ్యాపార సంస్థ కాదు.

భారత దేశంలో ఎక్కడున్నా సరే యువభారతి నిర్వహిస్తున్న సాహిత్యోద్యమంలో పాలు పంచుకొనేందుకు ప్రోత్సహించిపబడిన సాహితీ మిత్ర పథకంలో 8,500 మంది సహృదయులు చేరి ప్రణాళికను విజయవంతం చేసినారు. యువభారతి భవిష్యత్పూర్వకంగా సహకరించేందుకు ఆరంభించిన సభ్యత్వ పథకాలలో భారతి మిత్రులుగా 1100 మంది భారతిభూషణులుగా 125 మంది చేరారు.

హైదరాబాదు.

ఆక్టోబరు 5, 1984

ఇరివెంటీ కృష్ణమూర్తి

అధ్యక్షులు, యువభారతి.

మ మా ట్

ప్రపంచ చిన్నచూపుతో తగినంత చూపును ప్రసరించలేకపోయినా, తన ప్రజ్ఞా చతువులతో లోకాన్ని సందర్శించి పండిత పామరులకు అందుబాటులో ఉండే శైలిలో రచనలు సాగించి తెలుగు పరితృప్తిలోకానికి వినోదాన్ని ప్రసాదించిన ముహినియుడు శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము ఆయన చారిత్రక, సాంఘిక పౌరాణిక నవలలు, జీవిత చరిత్రలు, స్వతంత్ర, అనువాద నాటకాలు స్వీయ చరిత్ర ఆశు పద్యాలు తెలుగు వాళ్ళకు అవశ్యపఠనీయాలైనవి. సంఘసంస్కరణోద్యమంలో వీరేశలింగం పంతులుగారికి బాసటగా నిలిచిన ప్రజాసేవాపరాయణుడు “నీవు చెప్పిన విద్యయే నీరజాక్ష” ముడితల్ నేర్వగరాని విద్యకంటే ముద్దార నేర్పించినన్” భరతఖండంబు చక్కని పాఠీయాపు” పంటి పద్యోక్తులు సామెతలు సంపాదించుకున్న ప్రాచుర్యాన్ని అందుకో జాలినవి. ఆయన భాషలో లోని సారశ్యం అలాంటిది. ఆ మనిషి రచనలు చదువనివాడు ఆధునసి ఆంధ్ర సాహిత్యోద్యానంలో ఒక పిరబూచిన అరుదైన ప్రసూనవల్లరిని చూడనివాడే! అఘ్రాణించని వాడే!

డాక్టర్ శ్రీమతి ముక్తేవి భారతి, రాజాబహద్దర్ వెంకటరామరెడ్డి మహిళా కళాశాలలో ఆంధ్రపన్యాసాలు పుట్టిన ఇల్లు మెట్టిన ఇల్లు సాహిత్యపరిమళాలకూ, ఉత్తమ సంస్కారాలకూ మనికిపట్టు చిలకమర్తివారి సాహిత్యాన్ని మఢించి పరిశోధన చేసి ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం వారి పి.హెచ్.డి. పట్టా సంపాదించినవారు విదూషిమణి ఆమె. భారతమధురంగా ప్రసంగించగల వక్త్రుత్వాన్ని అలవరకున్నారామె మా యువభారతి అభ్యర్థనను కాదనకుండా చిలకమర్తి సాహిత్యసింధువును చిలక నవనీత దృశ్యమైన కొన్ని పద్యాలను ఏరి వాటికి సరళమైన వ్యాఖ్యానాన్ని వ్రాసి ఇచ్చి మాకు ప్రచురించుకొనే అవకాశాన్ని కల్పించిన శ్రీమతి ముక్తేవి భారతి ఓ దార్యానికి మా ధన్యవాదాలు.

ఇరవెంటి కృష్ణమూర్తి

అధ్యక్షుడు

5-10-1984

చిలకమర్తి కవితావైభవం

భరత ఖండంబు చక్కని పాడియావు
హిందువులు లేగదూడలై యేడ్చుచుండ
తెల్లవారను గడుసరి గొల్లవారు
వీతుకుచున్నారు. మూతులు బిగియగట్టి

చిలకమర్తి వారి వేరు వినగానే తెలుగువారి నాలుకలపై తేనెలురించే తేట
గీతి ఇది.

ఆంగ్లేయులు భారతదేశాన్నాక్రమించి ఈ దేశాన్ని దోచుకుంటున్నారని
చెప్పదలచుకున్న చిలకమర్తి, దాంట్లో కవితాస్వరూపాన్ని రూపుకట్టించడమే
కాకుండా, ప్రతిపద్యాంశానికి కథాస్వరూపాన్ని సంతరించి హృదయాహ్లాదక
లక్షణాన్ని ఉద్దీప్తిపజేశారు. ఒక భావాన్ని అలంకృతం చేసి చెప్పడం కన్నా,
అలంకరణలోనే ఒక గాఢను సన్నివేశం వస్తుతః కథకుడైన కవి మాత్రమే
చేయగలడు. చిలకమర్తి వ్యక్తిత్వంలో ఆత్మస్థానీయమైంది. వారి కథా కథనశక్తి,
ఉక్తిస్థానీయమైంది. వారి కవితాభివ్యక్తి వై పద్యంలో రెండు లక్షణాలు ఉన్నాయి.

భారతదేశాన్ని చక్కని పాడి ఆవుతో పోల్చారు. అయితే హిందువులు లేగ
దూడలన్నారు. లేగదూడను తల్లినుంచి వేరు చేసి పాలువిడదటం గొల్లవారు చేసే
పనే కాని ఈ తెల్లవారు ఒరి గొల్లవారు, వెర్రిగొల్లవారుకారు “గడుసరి గొల్ల
వారు” అందుకే మూతులు బిగియకట్టారు అస్వతంత్రమైన భారతదేశపు ధనస్థితికి
అక్షరరూపం ఈ పద్యం ఆనాటి రాజకీయ పరిస్థితులకి అద్దమే ఈపద్యం.

చిలకమర్తి ఈ పద్యం చదవిన తర్వాత ఎందరో దాన్ని మళ్ళా మళ్ళా
చదివించి విన్నారు. కొందరు కంఠోపాఠంచేశారు. కృష్ణానది వంతెన గోడలమీద
పెన్నిళ్ళతో రాయబడిందీ పద్యం ఆనాటి గోదావరీమండల సభాపద్యాలతోబాటు
హరికథలలో కెక్కించి.

1905లో బెంగాలు దేశవిభజన జరిగింది. బెంగాలీ వారికి తీరని అన్యాయం జరిగిందని వారిపై సానుభూతి చూపిస్తూ, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వచర్యను ఖండిస్తూ దేశంలో చాలా ప్రదేశాలలో బహిరంగసభలు జరిగాయి. ఆ సందర్భంగా రాజమహేంద్రవరము వచ్చాడు. బ్రహ్మమతప్రచారకుడైన బిపిన్ చంద్రపాల్. రాజమహేంద్రవర టౌన్ హాల్ లో వరుసగా ఐదురోజులు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని నిరసిస్తూ ఆంగ్లంలో గంభీరోపన్యాసాలు చేశాడు. ఆ ఉపన్యాసాలు విని జనులు ప్రదేకపూరితులయ్యారు. అయితే ఇంగ్లీషులో బిపిన్ చంద్రపాల్ గారి ఉపన్యాసాలు అర్థం చేసుకోటం కష్టమయిన సభ్యులు వాటిని తెలుగులో చెప్పవలసిందిగా చిలకమర్తిని కోరారు. ఆ కోరిక ననుసరించి ఆ ఉపన్యాసం చెప్తున్నప్పుడే మనసులో ధారణ చేసుకొని, ఒక్క విషయం వదలకుండా చిలకమర్తి తెలుగులో వివరించారు.

ఆ ఉపన్యాసాలు అయిపోయాక ఆఖరి రోజు చిలకమర్తి చదివిన పద్యమిది శాశ్వతంగా సాహిత్యచరిత్రలో స్థానం సంపాదించుకున్న పద్యమిది.

సీ॥ ఈగ వ్రాలినగాని వేగ జారెడునట్లు
మన్వంపు కురులను దువ్వినాడు
వరలలాటమునందు తిరు చూర్ణరేఖను
ముద్దుగారెడుభంగి దిద్దినాడు
అరుణ పల్లవ మట్లు కరము రంజిలు చెం
గావి వస్త్రంబును గట్టినాడు
చారలంగరఖాను జక్క ధరియించి
వలెవాటు కండువ వై చినాడు

చెవుల సందున గిరజాలు చిండులాడ
మొగము మీదను జిరుగవ్వు మొలకలెత్త
టంగుటూరి ప్రకాశము రంగు మెరియు
ధవళగిరితీర్థమునకు తరలివచ్చె

చిలకమర్తి, టంగుటూరి ప్రకాశం, హనుమంతరావునాయుడు, నాటక సమాజ సభ్యులు కలసి జనార్దనస్వామి తిరునాళ్ళకు ధవళేశ్వరము వెళ్ళినప్పుడు చెప్పిన పద్యమిది.

ప్రకాశం గారి రూపం, వేషం చిలకమర్తి వారి చేతిలో తిర్చి దిద్దబడిన వర్ణచిత్రం ఇది.

ఈగ వాలితే జారిపోయేంత నున్నగా దువ్విన కరులు

నుదుట తిరుచూర్ణం

చెంగావి వస్త్రం

చారల చొక్కా (అంగరథా)

వలె వాటుకండువా - ఇది ప్రకాశం వేషం.

గిరజాలు చెవుల సందుల చిందులాడుతున్నాయి.

చిరునవ్వు ముఖాన మొలకలెత్తింది.

ముద్దుకారడం, మొలకలేత్తటం. ఈ క్రియారూపాలు పద్యానికి సజీవతనన్ని ఆపాదించాయి.

చిలకమర్తి ప్రకాశం ఒకరికొకరు పరిచయమైన తర్వాత చాలా రోజులు 'ఏమండి' అనుకొనేవారు. ప్రకాశం బుద్ధి, రూపవిశేషాలు చిలకమర్తి నాకర్చించాయి. ప్రకాశం మెట్రిక్ పరీక్షలో కృతార్థుడైనప్పుడు రెండు రూపాయల చీనామి రాయికొని మిత్రులకు పంచిపెట్టాడు. చిలకమర్తి వారిద్దరిస్నేహము ఎక్కువై 'ఏమిరా' అనుకోటం మొదలుపెట్టారు. చిలకమర్తి వారి నాటకాలలో ప్రకాశం వేషం ధరించేవాడు. చిలకమర్తి వారి కీచకవిధ నాటకంలో ప్రకాశం ద్రౌపది పాత్ర ధరించారు. (స్వీయచరిత్ర 133పులు) శ్రీరామజనననాటకంలో దశరథుని పాత్ర ధరించారు. అంతేకాక కౌసల్యపాత్ర కూడా ఆయనే ధరించి అందర్నీ మెప్పించారు.

1904లో ప్రకాశం బారిష్టరు చదటానికి ఇంగ్లాండువెళ్ళి తిరిగివచ్చిన తర్వాత స్నేహితులంగా కలసి ఒక విందు ఏర్పాటు చేశారు. ఆ విందులో పాల్గొన్నందుకు సంఘం నుంచి తీవ్రమైన విమర్శకు గురికావలసి వచ్చింది చిలకమర్తి కూడా పంక్తి భోజనం చేయబట్టి వెలివేయాలని పెద్దల పట్టుదల ఆనాడు.

ప్రకాశం గారికి చిలకమర్తి వై ఎంతో గౌరవాభిమానాలుండేవి. ప్రకాశం గారు మంత్రి అయ్యాకకూడా రాజమహేంద్రవరం వచ్చి, చిలకమర్తిని ప్రత్యేకంగా కలుసుకున్నారు. అనాటి గౌరవసభకి చిలకమర్తి అధ్యక్షత వహించారు. చిలకమర్తికి ప్రకాశానికి వున్న అనుబంధమలాటిది.

క॥ పనితల పలుకుల యందున

నగమిష లోకమున నున్న దమృతమటంచున్

జనులను దెగాని లేదట

కనుగొన నీ యందమృతము గల్గదు ఘోడి ।

క॥ ఆ కమ్మదనము నా రుచి

యా కరకర యా ఘమఘమయాపొమకమ్మలా

రాకలు పోకలు వడుపులు

నీకేదగు నెందులేవు నిజము పకోడీ ।

క॥ నీ కరకర నాదంబులు

మా కర్ణామృతములు నీదు మహితాకృతియే

మా కనుల చందమామగ

నేకొని యాడెదను సుమ్ము నిన్న పకోడీ ।

క॥ ఆ రామానుజుడా గతి

పోరున మూర్ఖిల్ల దెచ్చె మను సంజీవిన్

మారుతి యెరుగడు గాక య

య్యారె నిను గొనిన బ్రతుకడట పకోడీ ।

క॥ హరపురుడు నిన్నుదిను నెడ

గరుగదె యొక వన్నెనలుపు గళమున మరి చం

దురుడున్ దిసిన కళంకము

గరుగక యిన్నాళ్ళు నుండగలదె పకోడీ ।

క॥ కోడిని దినుటకు సెలవున్

వేడిరి మున్ను బ్రాహ్మణులు వేధ నంతడున్

కోడి వలదాబదులు ప

కోడిందినుమనుచు జెప్పె కూర్మి పకోడీ ।

ఇవి 'పకోడీ పద్యాలు' చిలకమర్తి హాస్యస్వభావానికి మిగిలే వేడివేడి పకోడీలు.

వనితల పలుకుల్లో, స్వర్గంలో అమృతం వుందంటే నిజమని నమ్మడట. కాని అది ఒరిమాట - నిజమైన అమృతం పకోడీలలోనే వుండిట - పకోడీల కరకరలు ఘమ ఘమలు, రసం, రూపు, రుచి మనకి నోరూరింపక తప్పవు. కోడికి బదులుగ పకోడీ తినుమని బ్రాహ్మణులకు బ్రహ్మచర మిచ్చాడట. ఉష్ణణ స్వామి మూర్ఖిల్లినపుడు, పకోడీ సంగతి తెలియని మారుతి సంజీవినికని పరి గెత్తాడు కానీ పకోడీ సంగతి తెలుస్తే అంతదూరం పోనక్కర్లేదు కదా - ఇదంతా చిలకమర్తి చమత్కారంగా, హాస్యంగా చేసిన ధృఢన,

అయితే 'కందం చెప్పినవాడేకవి' అన్నవాడుక సార్థకం చేశారు చిలకమర్తి అందులోనూ ఆశుకవిత్వంలో కందం చెప్పటం మరోవిశేషం.

ఈనాడు కుక్కపిల్ల, అగ్గిపుల్ల, సబ్బుబిళ్ళ కవితావస్తువులైతే, ఆనాడే చిలకమర్తి చేతిలో వకోడీ కవితావస్తువైంది.

ఓ సాయంత్రం హనుమంతరావు నాయుడుగారు, ప్రకాశం, చిలకమర్తి, నాటకసభ్యులు ముచ్చట్లాడు కుంటుంటే హనుమంతరావునాయుడుగారు పకోడీలు తెచ్చిపంచారు. 'పద్యానికో పకోడీ బహుమానమిస్తాం - పకోడీపై పద్యాలు చెప్పండనికోరారు. స్నేహితులు చిలకమర్తి కవులకు అక్షర లక్షలిచ్చేకాలం గతించింది. పద్యానికి పకోడీలనిచ్చే దుర్దినాలు వచ్చాయని చిలకమర్తి సమాధాన మిచ్చారు. హాస్యంగా కొద్ది నిమిషాలై య్యేసరికి, నిజంగానే కరకరమంటూ పకోడీలు చిలకమర్తి నోటివెంట పద్యరూపంగా రూపుదిద్దుకున్నాయి.

ఆశువులో కందం చెప్పి, వారి కవితా ధారను ప్రదర్శించారు, మరోసారి చిలకమర్తి,

సీ॥ ఆల బోతుల చెచ్చి యచ్చు బోసెడివారు

నిలుపు దోపులనిచ్చి నిలుచువారు

డిబ్బీల యందున డబ్బు వేసెడివారు

సాష్టాంగదండముల్ సలుపు వారు

వడుగులు బెండ్లిండ్లు వరుస జేసెడివారు

చెలుపుగా భజనలు చేయువారు

వేంక దేశ్వరయంచు వినుతి జేసెడివారు

తివిరి ప్రదక్షిణల్ తిరుగువారు

ముడుపుల సమర్పణము జేసి మ్రొక్కువారు

కొండపై నెక్కజాలక కుందువారు

ఈశ్వర ప్రసాదమును భక్షించువారు

కలిగి కలకలలాడె దేవళము నేడు.

చిలకమర్తికి తిరుపతిలో ఐదు రోజుల వివాహం జరిగింది. తిరుపతి శ్రేత్ర వైభవం కళ్ళకు కట్టిపట్టుంది-నిలుపు దోవిళ్ళ నివ్వటం, డిబ్బీలలో డబ్బు వేయడం సాష్టాంగ దండప్రణామాలాచరించటం, వడుగులు పెండ్లిండ్లు చేయడం - ఆనాడే

కాదు. ఈనాటికి ఏనాటికి అదే తిరుపతి వై భవం - నిత్యకల్యాణం, పచ్చతోరణం
ఆశ్చర్య భాగ్యం తిరుపతిని చేరిన భక్తులు రకరకాలు - కొందరు మ్రొక్కవారు,
కొందరు కొండను ఎక్కేవారు, కొందరు స్తుతించేవారు, కొందరు కీర్తించేవారు -
నవవిధభక్తి మార్గాల్లో కొన్నియివే. పోతన చెప్పిన శ్రవణమున్, దాసత్వమున్,
వందనార్చనమున్, నంకిరనమున్ మొదలైన భక్తిమార్గాలను చిలకమర్తి
సీసంలో రక్తికట్టించారు.

పురములు మంచి గ్రామములు పుణ్యనదుల్ గలుగంగ నింహ సూ
కరములు దుష్ట జంతువులు గల్గి భయంకర ఘోరపన్నగో
ర్కర యుతమైన యీవిపుల కాననమందున నిల్యనేల నీ
చరణము లాశ్రయించు - కనంఘము కష్టము నొందదే యిలన్

మంచిగ్రామాలు పక్ష్యాదులు, పుణ్యనదులుపున్న ప్రాంతాలు వదలి
భగవంతుడు ఘోరారణ్యాలలో క్రూరజంతువులున్న ప్రాంతాలలో వెలుస్తే,
నీ పాదపద్మసేవచేసి సామాన్య ప్రజలకి ఎంత కష్టం అని ప్రశ్నిస్తున్నారు
చిలకమర్తి. ఒక భక్తునిగా అయి భగవంతుడు అశ్రితవరదుడు. ఆపన్నశరణ్యుడు
అయినె క్కడున్నా తన శిష్యులి భక్తుల్ని రక్షించుకోగలశిష్టరక్షదక్షుడు.

ప్రజల కష్టాన్ని గుర్తించి నువ్వు కొండల్లో కూర్చుంటే ఎట్లా-
వ్యాజనిందాస్తుతి యిది. నిజంగా భగవంతుడు ఘోరారణ్యాల్లో ఎందుకు
న్నాడు-భక్తుల హృదయ మందిరాలలోనే నివసిస్తున్నాడుగా!!

తొల్లి బీబీనాంచారియన్ తురకపడతి
బెండ్లియాడితివని బుధుల్ జెప్ప విందు
వర్ణసంకరుడగు నీకు వందనంబు
బ్రాహ్మణాదులు చేయుట పాడియగునే.

బీబీనాంచారిని వివాహమాడినందుకు వేంకటేశ్వరుడు వర్ణసంకరుడయ్యాడు
అలాంటి వానికి బ్రాహ్మణాదులు వందనం ఎలాచేస్తారు-వందనం చేయమనడం
న్యాయమా! నిజానికి బ్రాహ్మమత సిద్ధాంతాలను విశ్వసించిన చిలకమర్తి, వీరేశ
లింగంగారి అనుయాయి, అయిన చిలకమర్తి వర్ణాశ్రమధర్మాలను మూఢంగా

నమ్మలేదు. అయితే భగవంతుని ప్రార్థించటంతో, భక్తిమార్గంలో వ్యాజనింద మాత్రమే యిది. శతకసాహిత్యంలో వ్యాజనివాస్తుతి శతకాలున్నాయి.

దిల్లాంగనాదంత పీడితఫలభక్తి

హేయంబు దోచలేడింత నీకు-అప్పు ఆంధ్రనాయక శతకకర్త నిందాస్తుతిలాటిదే చిలకమర్తి వారు వేంకటేశ్వర షర్ణసంకరుడవుగాని బ్రాహ్మణాదులువందనం చేయుట తగునా అని ప్రశ్నించుకూడా!

చం॥ చెరిగి వరాహరూపయును సింగపురూపు దార్చి తొల్లి కా
నలజరియించి యుండుట వనంబులపై నడుబీరి నీమదిన్
గలుగబోలునయ్యడియే కారణమేమొ మహా వనంబులున్
మలలనుండు వాంఛ యతిమాత్రము గానుదయించియుంటకున్

చం॥ ముడుపుల నీయకున్న యతిమూర్ఖుల బెత్తము తోడగొట్ట నీ
ముడుపుల చెచ్చికొందువని భూజనులాడెదరట్టి నీవు నీ
గుడి నడిరేయి జొచ్చి ధనకొశము మ్రుచ్చులు దొంగవాండ్ర నీ
వడపక పోతివయ్య మహత్వమే! చెప్పము వేంకటేశ్వరా

నరహరి రూపందాల్చిన వేంకటేశ్వరుడు కొండల్లో, అడవుల్లో వుండటానికే ఇష్టపడుతున్నాడు. అందుకే ఏడుకొండలెక్కి కూర్చున్నాడు. గాని ముడుపులు చెల్లించకపోతే మొట్టికాయలువేసే వసూలుచేసి చడ్డికాసులవాడు అని లోకమంతా చెప్తుండే, తన గుడిలోనే ధనంహరించే దొంగల్ని చూస్తూవూరుకున్నాడెందుకు. అది గొప్పతనమా, చెప్ప, ప్రశ్నిస్తున్నాడు భక్తుడు చిలకమర్తిగొంతుతో. అయితే ఆ ప్రశ్నకి సమాధానం అక్కర్లేదు. చిలకమర్తికి.... అని ప్రశ్నికాదు!! భగవంతుని లీలలలో తన్మయత్వం చెందిన మానసికస్థితి మాత్రమే అది.

“అఖిలపోషకుడ వన్నాఖ్య మాత్రమే కాని, కర్తవు నీవే, భోక్తవు నీవే” ఇదే తత్త్వం ఇక్కడ.

ఒక్క విశేషం-విందారిదండ్రు, మొదలై దండ్రు. ఆ రోజుల్లో దేవాలయాల్లోని ధనాన్ని సోమ్ముల్ని హరించడం, దానికై భక్తులు మొరపెట్టుకోటం, ఏదో విధంగా తిరిగి ఆ ధనం దేవుడికి చేరడం-ఇలాంటి సంఘటనలు చాలా ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి అనాడు మనకు....

వీవాహ సందర్భంగా తీరుపతి శ్లేతవైభవాన్ని గురించి చెప్పిన చిలక
మర్తి పద్యాల్లో భక్తిభావం ముప్పేటలుగా ముడిపడివుంచిది,

సీ॥ తుహినాద్రి మొదలు సేతువు దాక రాజ్యంబు
జరిపె నీ యాంగ్లేయ దొరతనం బె
జాతిమతాచార సర్వస్వతంత్రముల్
నెరిపె నీ యాంగ్లేయ దొరతనం బె
పిందారి దండుల పేరైన లేకుండ
దోలె నీ యాంగ్లేయ దొరతనంబె
నేర్చుతో చట్టముల్ నిర్మించి క్లేశమున్
తొలిచె నీ యాంగ్లేయ దొరతనం బె
ప్రజలు లోపముల్ జూప నాగ్రహము లేక
కరుణజూపు నీ యాంగ్లేయ దొరతనం బేలుగాక
ఇట్టియాంగ్లేయ దొరతనం చేలుగాక
ధర్మమతితోడ నా చంద్రతారకంబు ।

1895 లో కాకినాడలో జరిగిన గోదావరి మండల మహాసభలో చిలకమర్తి
చదివిన పద్యమిది. అప్పటికి చిలకమర్తికి రాజకీయాలలో బాగా ప్రవేశము లేదు.
మూడవ రోజు సభలో చిలకమర్తి పద్యాలు చదివారు. ప్రతిపద్యానికి చప్పట్లు చరి
చారు సభ్యులు. ఆపద్యాలు గోదావరి మండలమంతా వ్యాపించాయి. ఎవరికవిత్వా
న్ని మేచ్చని వీరేశలింగంపంతులుగారు ఈ పద్యాలు బాగున్నాయని మెచ్చు
కున్నారు (210 - స్వీ చ)

ఈ పద్యం వింటుంటే కాస్త ఆశ్చర్యమేస్తుంది - దేశభక్తుడు చిలకమర్తి
ఆంగ్లేయ దొరతనం "ఆచంద్ర తారార్కంగా వుండాలని ఆశించడం ఎలాసాధ్యం"

ఈ పద్యంలో 'తుహినాద్రిమొదలు సేతువుదాక అని పై నుంచి కిందికి
వరస చెప్పటం చమత్కారం సాధారణంగా 'అసేతు హిమాచలం' అన్నది లోకం
లో వున్న వాడుక. నేర్చుతో చట్టాలునిర్మించి, ప్రజల కష్టాలతోలగించి పిదారి
దండులను తోలేసిన ఆంగ్లేయదొరలపై అగ్రహం దేనికి ప్రజలకి అనిపిస్తుంది
ఒక్క నిమిషం అంతే వెంటనే చిలకమర్తి మరోపద్యం చదివారు, అది నిష్పక్ష
పాతమైన పద్యం - ఆంగ్లేయ దొరతనం గొప్పదే - కానీ,

సీ॥ దీప్తిమంతంబై న లోపంబుతోడ గ్రే
నీడ యొక్కింత గన్పించునట్లు

కమ్మకమ్మని తావి గొమ్మున వెడలు
నెల్లగులాబికె ముండు లంఘనట్లు

సర్వజనానుద సందానకరుడైన
చందమామను గండు జెందినట్లు

జీవనాధారమై జెలగు చల్లని వాని
బెడిదంబు విడుగుల నదరినట్లు

ఉత్తమం బగునట్టి యీ హూణరాజ్య
మందు గనువించు లోపంబు లరసి జూడ

తన్ని వారణాశ్రమగాదె ధన్యులార
గౌతమీమండల సభ సంకల్పమయ్యే -

అసలు రహస్యం బయలపెట్టాడు చిలకమర్తి ఈ గౌతమీ మండల సభలు
దేనికి - ఆంగ్లప్రభుత్వ పరిపాలనా లోపాలను పర్యవేక్షించి, తగిన చర్యతీసు
కొందుకు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. ఆసభలో చిలకమర్తి దొరతనాన్ని పొగిడాడు
మొదట కాని వెంటనే లోపాన్ని చూపాడు ఇది చిలకమర్తి వ్యక్తిత్వంలోని విశేషం.
నిష్ఠురంగా అనేయడు. నెమ్మదిగా చెప్పాలనుకున్నది. చెప్తాడు.

దీపం కిందనీడ

గులాబికె ముళ్ళు

చందమామాకి మచ్చ

చల్లని వానికి విడుగు

అయితే ఈ ఉపమానాలు మాత్రం దొరతనానికి తగినవా అన్నది ప్రశ్న ఈ సీస
పద్యరచనలోనే చిలకమర్తి చతుత్కారాన్ని చూపగలరు. మొదటి పద్యంలో దొర
తనాన్ని కీర్తించి, ఆ చంద్రతారాగ్ధం సలవాలనె ఆశీర్వాదించటం రెండో పద్యం
లో దొరతనంలో లోపాన్ని చూపి, సర్వకొండని హెచ్చరించడం - ఇంక మూడో
పద్యంలో గౌతమీ మండలసభ “అఖిలజనసౌఖ్యదాయకమగుచు నిదియే

ధరణివర్ధిల్లు నా చంద్రతారకంబు" అన్నారు. ఆ తర్వాత పద్యాలలో చింకమర్తీ విజృంభించారు. దొరతనం చేస్తున్న అన్యాయాలను నిరాఘాటంగా సస్పెన్షయంగా చాటి చెప్పారు.

సీ॥ నేల దున్నుదమన్న జాలతరము పన్ను
 గీరుగావలెనన్న నీటిపన్ను
 వాణిజ్య మొనరింత వచ్చుబడికి పన్ను
 సరకు లమ్ముదమన్న సంతపన్ను
 కర్ర లమ్ముదమన్న గలప కింకొక పన్ను
 పట్టణమ్ముల మున్సిపాలు పన్ను
 పారి పోవుదమన్న బండి హాసీల్ పన్ను
 కొంపయు కొన్నచో స్టాంపు పన్ను

ఉన్నమట్టుకు తినకుండ ఉప్పుపన్ను
 ననెడు పన్నులె దిగదీసె జనులనెల్ల
 కట కటా యెట్టులున్నదో కాపులదశ
 సుగుణ ధనులార జనులార చూడరయ్య

సీ॥ అధికార భూతంబు లడుగు లంచము లిచ్చి
 పరిపరి విధము తో పన్నులిచ్చి
 మనసబు కరణాల ముడుపు లన్నియు నిచ్చి
 కోసి నూర్చిన వారి కూలినిచ్చి
 కచ్చేరి బల్రతోతు గములకీనా యిచ్చి
 పాలేశకును కొంత పంటనిచ్చి
 యజమానునకు బంట నర్థ భాగంబిచ్చి
 వైకమిచ్చిన వాని వడ్డినిచ్చి

తే॥ గడ్డిమాత్రమే మిగిలించు గావువాడు
 సేద్యమునదాను బసువులు భక్షించుకొరకు
 కటకటా ఎట్టులున్నదో కాపుల దశ
 సుగుణధనులార జనులార చూడరయ్య.

ఈ పద్యాలు వింటుంటే అవి చిలకమర్తి కేవలం గోదావరీ మండల సభలలో చెప్పినవి మాత్రమే కానిపిస్తుంది. అవి ఆనాటి రాజకీయ సాంఘిక స్థితి గతులను అద్దంపట్టి చూపిస్తున్నాయి. ఎన్నిరకాల పన్నులు - ఆ పన్నుల వ్యధ నుండి తప్పించుకోనిలేని ప్రజలు ఆ పన్ను శరణ్యుని చేరవలసిందే! పైగా ఈ సీసపద్యాలలో ఆనాటి చారిత్రక సంఘటనలు వివరించటమౌతోంది. ఉప్పు పన్ను - అదే ఉప్పు సత్యాగ్రహానికి దారితీసింది. దేశమంతా ఉప్పుసత్యాగ్రహమహోద్యమంలో ముందుకు నడిచింది గాంధీ మార్గాన--

అధికార భుతాలు. అడిగే లంచం.

మునసబు కరణాల ముడుపులు.

యజమానులకు పంటలో అర్థభాగం.

పైక మిచ్చిన వానికి వడ్డీలు.

ఇన్నీ ఇచ్చుకునే కావుకి మిగిలిందేమిటి. పశువులతో పాట భక్షించడానికి గడ్డి. కాపులదీనస్థితి, దోరతనం వారి అరాచకత్వం. రెండూ ఒకే పద్యంలో కళ్ళకు కట్టించారు చిలకమర్తి. ఈ పద్యాలు ఒక రకంగా కరుణరసోపేతమైన కావ్యంలాటివి.

ఈ సభలు ఏర్పాటు చేసింది న్యాయపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు. ఆయన అధ్యక్షత వహించిన ఈ సభలు స్నేహితుల అండదండలతో, కార్యదక్షతతో విజయవంతమయ్యాయి. ఈ సభలకి చరిత్రలో చాలా ప్రముఖ స్థానముంది. ఆనాటి రాజకీయ వేత్తలు, సంఘ సంస్కర్తలు, సాహిత్యాధి లావులు ఎందరో ఈ సభల్లో పాల్గొన్నారు.

సభలయిన రాత్రి భోజన సమయంలో ఈ పద్యాలను, న్యాయపతి సుబ్బారావు గారు కృత్రివెంట పేర్రాజుగారు, గంజాము వెంకటరత్నంగారు, బాదం వెంకట రత్నంగారు మొదలైన పెద్దలు చిలకమర్తి చేత మళ్ళా మళ్ళా చదివించుకున్నారు. కాకినాడ నుంచి చిలకమర్తి బయలు దేరి వెళ్తుంటే, ఆ పీఠుల్లో జనులు "వీరె నిన్న పద్యములు చదివినవార" ని ప్రవేళితో చూపించి ఒకరితో ఒకరు చెప్పుకొన్నారు. మరో విశేషం ఆ పద్యాలు హరికథల్లో హరిదాసులు వాడటం మొదలు పెట్టారు. చిలకమర్తి వారి స్నేహితుడు పిళ్ళారిసెట్టి నారాయణరావునాయుడుగారు చిలకమర్తిని అభినందిస్తూ, ఇలాంటి పద్యాలు దోరతనం వారిని మెచ్చుకుంటూ చెప్తే, మీకు రావు

బహద్దర్ బిరుదము తప్పక ఇస్తారు. అన్నారు. ఇంకో ప్రత్యేకత - ఈ పద్యాలు మనోహరంగా వుండబట్టి న్యాయపతి సుబ్బారావుగారు ఆ పద్యాలను విజయనగరం రండి, అక్కడ కళాశాలలో ఆంగ్లేషన్యాసకులుగా పనిచేస్తున్న గురజాడ అప్పారావు గారి చేత ఇంగ్లీషు పద్యాలుగా రాయించారు తర్వాత తెలుగు పద్యాలు, ఇంగ్లీషు పద్యాలు కూడా గౌతమీ మండల సభావృత్తాంతాన్ని తెలియజేసే రిపోర్టులో అచ్చవేయబడ్డాయి.

చిలకమర్తి వారి తండ్రి ఈ పద్యాలు చదివి ఆనందించడమే కాక, ఇరుగు పొరుగు కాపువారిని పిలిచి ఇంట్లో కూర్చోపెట్టి, ఇవి చదివి వినిపించారు వారికి.

ఇంతటి ప్రచారాన్ని, అదరాన్ని పొందిన గౌతమీ మండల సభా పద్యాల ప్రత్యేకత ఏమిటి - చిలకమర్తి వారి పద్యశిల్పం ! - ముఖ్యంగా సీస పద్య రచన - అంతే కాకుండా ఆ పద్యభావంలో ఒక అపూయత, ఒక స్నేహభావం వుండటం గమనించదగింది. ఆంగ్లేయ దోరతనంలో వున్న గొప్ప తనాన్ని అంగీకరించినా, దోషాలు చెప్పటంలో వహించిన నిష్పక్షపాతవైఖరి - ఒకవంక దేశభక్తి - మరోవంక బీద ప్రజల దీనస్థితి పై జాలి, చిలకమర్తి వ్యక్తిత్వానికి గీటు రాళ్ళు ఈ పద్యాలు.

పైగా మొదటి పద్యంలో తుహినాద్రు మొదలు :.... అని మొదలు పెట్టి నాల్గుపాదాలలోనూ 'ఈదోరతనంబె' అని వెచ్చించి చెప్పడం - వేలుపెట్ట చూపినట్లు - మరోపద్యంలో నాల్గు పాదాలలోనూ రాజభక్తి యొకటి, దేశాభిమాన మొకటి, జాలి యొకటి, విధియు యొకటి - అంటూ ఒకటి ఒకటి అంటూనే నాల్గు విషయాలు చెప్పి పాతకుల్ని ఆకిట్టకోటము, అనాటి సభాసదుల్ని మంత్రమగ్నుల్ని చేసినట్లు కదలకుండా చేయటము చిలకమర్తి వారి పద్యరచనా రహస్యాలలో ఒకటి - చివర్లో.

గౌతమా మండల సభకు ఖ్యాతి మెరయ

పూర్ణ భక్తి సమర్పించె పుష్పమాల

వసుధ వీరవాసరపుర వానియైన

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహ మూర్తి

అన్నారు

ఇది ఒకరకంగా నాటకభరత వాక్యం లాంటది పద్యపుష్పమాలలు సమర్పించి గోదావరీ మండలంలోనే ఖ్యాతిగాంచారు చిలకమర్తి.

సీ॥ ఏ మహాదేవి మహిపాలనముమాట

సుక్కెడు ప్రజకెల్ల జోలపాట

యే జగద్వందిత యేల్పడి మనకెల్ల

చిరత నానందంపు జిత్తజల్లు

బహుపుత్ర పౌత్ర లాభస్ఫూర్తి గన్న, యే

గరికమిన్న కడుపు గందపెరడు

కుటిలమత్తారాతి కోటికే సతి జయ

బేరిఖాంక రణంబు వీల్లవిడుగు

యే నృపార్చిత విజయలక్ష్మి నటన క

ఖండభరత ఖండంబు రంగస్థలంబు

అమరు నా చాన విక్టోరియాభిదాన

శ్రీమహిత నిత్యకర్యాణి సీమరాజి

1897 విక్టోరియాతాజి వజ్రోత్సవం జరిగింది. అరవై సంవత్సరాలు సామ్రాజ్యపాలన చేసిన సందర్భంలో జరిగిన మాహోత్సవమిది. రాజమహేంద్ర వరంలో కూడా గొప్పసభ జరిగింది. దానికి ఆనాటి గోదావరి జిల్లా కలెక్టరు బ్రాడిదోరగారు అధ్యక్షతవహించారు. వీరేశలింగంగారు మొదలైన వారు ప్రసంగించారు. చిలకమర్తి పద్నాలుగు సీసపద్యాలు చదివారు. సీసపద్యరచనలో సిద్ధహస్తులే కదా చిలకమర్తి. పైగా పాదాలచివర,

జోలపాట

చిత్తజల్లు

కందపెరడు

వీల్లవిడుగు-ఈ పదప్రయోగంలో

ఒక విశేషం-జోలపాట మనసుకి హాయిని కలిగిస్తుంది

చిత్తజిల్లులా శరీరానికి హాయిని కలిగిస్తుంది

కందపెరడు-మరీ బాగుంది ప్రయోగం సాధారణంగా పెరటి దోడ్తో వేసేవి వంటకు ఉపయోగించే ఆకుకూరలు, పాదులు అయివుంటాయి. ఇక్కడ అన్నపదం-వంశాభివృద్ధి సూచన.

బహు పుత్ర పాత్ర స్ఫూర్తికన్న గరిత మిన్న కడుపు కందపెరడు .
అన్నారు చిలకమర్తి.

‘దుంప పిలకలెత్తడం’ అనే వాడుకవుంది - వంశాభివృద్ధి కలగటం అనే ఆర్థంలోనే - పైగా తెలుగువారి ఆచారంలో కందమొక్కకి పూజచేయటం, పిల్లలు లేని వాళ్ళు ముఖ్యంగా కందమొక్కని పూజించటంకూడా వుంది ఈ ఆర్థంలోనే అందంగా ప్రయోగించారు చిలకమర్తి ‘కందపెరడు’ అని.

విజయలక్ష్మి నటనకు ఆఖండ భరత ఖండంబు రంగస్థలంబు - అనటం మరో విశేషం. విక్టోరియారాణి విజయవంతంగా ఆరవైయేళ్ళు రాజ్యపాలన చేసిందని చెప్తూ నటన, రంగస్థలం అనేపదాలు వాడటం చిలకమర్తి జీవితంలో పెన వేసుకున్నవే.

ఏ’ అంటూ నాలుగు పాదాలు ఎత్తుకొని సీసాన్ని నిర్వహించటంలో, ఆ పద్యం నడకలో ఒక ప్రత్యేకతని సాధి చారు చిలకమర్తి.

సీ॥ “ప్రిన్సావువేల్పు”ను పరిలకారదు చంద్రు
గడువు చల్లగ మున్నుగాంచెనెద్ది

విపులశాఖల నొప్పు విమల సంతాన

కల్పమహిజము కాలవాలమెద్ది

విబుధ కోటిని బ్రోచు పితృత కృపయును

నమృతంబు వుట్టి నిల్లయ్యె నెద్ది

విమలక్షమాపాల విరతిగాల్చెడు కోప

బడబాగ్ని శిఖల కావాస మెద్ది

ధవళ శారీర రుచులతో దనరునెద్ది

యన్మహా విష్ణు విడిది నిల్లయ్యె నెద్ది

అట్టి విక్టోరియారాజ్ఞియనెడు నిండు

పాలకడలి మమ్మెలార్చి యేలుగాత !

సాహిత్య సంప్రదాయంలోవున్న “వంశాభిచంద్రుడే” ఈ ప్రిన్స్ అఫ్
వేల్పు - వేల్పు యువరాజు :-

అమృతమునకు వృద్ధినిట్లు
కల్పమహిజము,
బడబాగ్ని శిఖలు,
మహా విష్ణువు విడిదియిట్లు,
పాల కడలి -

విక్టోరియారాణియే పాలకడసి - ఆమె “ధరళశరీరరులతో” ఒప్పు
తోంది మతి-సంప్రదాయనిర్దమైన పదఖంటన ధైర్యగా పాలకడలిలోనుంచే అమృతం
పుట్టింది. కల్పమహిజంపుట్టింది. చంద్రుడుపుట్టాడు. అతిశయోక్తిలో రక్తికట్టిం
చారు ఇక్కడ చిలకమర్తి.

ఎద్ది, ఎద్ది అని అంటూనే - అది అని చివర్లో చెప్పటం రచనా రహస్యం.

పద్య నడకకి అనువైన పదం యిది. చిలకమర్తి వారి ఆశీషద్యమిది.

సీ॥ కలియుగంబున నిట్టి ఘనతలో నెనుబడి

వత్సరంబులదాక బ్రతుకుటరిది

బ్రతుక బోలును గాని రాజ్యభారమునందె

షష్టిహోయన పూర్తి జరుపుటరిది.

జరుపనోప్పునుగాని జనసమ్మతంచైన

యుత్తమ పాలన ముంటుటరిది.

యుండవచ్చును గాని నిండువేడుక తోడ

నిరియు సంతతి యిట్లు చేరుటరిది

యరుదులన్నియు నీయంబె య మరియుంట

బ్రతుకు వేయేండ్లు శాశ్వతైశ్వర్య వృద్ధి

నేలువేయేండ్లు మా దేశమిట్లై నీవు

గుణమణి కదంబ ధన్య విక్టోరియాంబ

ఈ పద్యరచనలో విశేషం ముక్తపదగ్రస్తం.

బ్రతుకు టరిది - బ్రతుకబోయిన గాని

జరుగు టరిది - జరుపనోప్పును గాని

శృతి సుభగత్వానికిది నీదర్శనం -

జంధ్యాల వారి కుంతీకుమారి పద్య రచనలో కూడ ముక్త పద గ్రస్తం చాలా మనోహరంగాఉంది - ఆపద్యాన్ని తలపిస్తోంది ఇక్కడ -

ముని మంత్రం బోసుగ నేల,

ఒసంగెను పో మున్ముందు మఱుంద మండలు రమ్మని కొరగనేల,

కోతిని పో ఆతండు రానేల,

వచ్చెను పో - - - - - ఈ రకమైన నడక పద్యానికి అందాన్ని చేకూరుస్తుంది - చిలకమర్తి పండితుని ఆశీస్సు ఇది - వె యేండ్లు ఐశ్వర్యాభివృద్ధితో బతికి, వేయ్యేళ్ళు ఏలుకొమ్మనట - ధన్యురాలు విక్టోరియా మహారాణి !

మూడు వూటల ఢిల్లీ పురికె న జనవచ్చు

గంగ దాటగవచ్చు గాలినడక

వాన కురియకున్నా పైరు చేయగవచ్చు

గడిపు లక్ష్యములేక గడుపవచ్చు

గాళి కాపుర వార్త గడియలో వినవచ్చు

రైతు రాజు నెరిద్ది బతుకవచ్చు

గడమాల పండితాగ్రణి యైన కావచ్చు

నడవి నొంటరిగ శ్రీ యరుగవచ్చు

దేవి పొగబండ్ల వల్ల వంతెనల వల్ల

గాలువలవల్ల నీమహా కరుణవల్ల

తంతి వార్తల వల్లను సమత్వంబు వల్ల

పాఠశాలల వల్ల నీ పనుపువల్ల.

ఈ పద్యంలో పాశ్చాత్య సాగరికతా ప్రభావం చిలకమర్తికి ఎంతగా అనుకూల మైందో తెలుస్తుంది. రైళ్ళు వార్తాపత్రికలు, టెలిగ్రాములు, పాఠశాలలు, రేడియోలు - ఎన్నెనో - దేశ ఆధునికతక మూలాధారాలు - ప్రభుత్వంలో లోపాలను చెప్తూనే, ప్రభుత్వంలో ఉన్న మేలును మెచ్చుకోడం చిలకమర్తి సంస్కారానికి గుర్తు.

సీ॥ కృపజూపి నీరు పేద కువకార మొనరించు

చుట్టమేదన నిన్నె చూపవలయు

బసచెడ్డపగతు చేపట్టి కాచెడి వయా

సింధువేదన నిన్నె చెప్పవలయు

బక్షపాతము లేక ప్రజలనేలు సతీమ

తల్లి యేదన నిన్నె దలుపవలయు

అఖిల విద్యలయందు నెరజాణయగు కల్కి

మిన్న యేదన నిన్నె ఎన్నవలయు

వరపత్రివ్రతాతిలక మేగరితమిన్న

యనిన వెంటనే నిన్నె బేర్కొనగవలయు

రాణివన నీవె జన బహిః ప్రాణమీవె

శ్రమహిత నిత్యకల్యాణి సీమరాణి.

ఇక్కడ, సీన్నే చూపవలయు, సీన్నే చెప్పవలయు, నిన్నే దలుపవలయు, ఎన్నవలయు అంటూ చెప్పటంలోను, “నిన్నె” అని రాణినే ఎదురుగా చూపు తున్నట్లు ఉపన్యాసధోరణిలో సాగింది సీసపద్యం. అన్నిట విక్టోరియా రాణి వ్రత్యేకతని వక్కాణించటమిది.

సీ॥ రామచంద్రుడు మహారాజయ్యేనేగాని

చక్రవర్తి సమాఖ్య జరుగదయ్యె

నల యుధిష్ఠిరుడు రాజాధిరాజగుగాని

సార్యభౌమత్వ మొంద జాలదయ్యె

చక్రవర్తి హరిశ్చంద్రుడుండెనేగాని

యతనికి నీ భోగమబ్బదయ్యె

నలుడు భూవలయులు గెలిచి యేలెనుగాని

యొక్క సామంతున కొరిగియుండె

మహిత గుణజాల యింక మాటలు వేయునేల

భరతఖండంబునేలిన ప్రభువులందు

నీకు నుపమింపదగినట్టి నృపుడులేడు

గుణమణి కదంబ ధన్య విక్టోరియాంబ.

ఇక్కడ చిలకమర్తి, హిందూదేశపాలన చేసిన వారిలో పేరుపొందిన రామచంద్రుడు, యుధిష్ఠిరుడు, హరిశ్చంద్రుడు, నలుడు కూడా విక్టోరియాపాలన ముందు సరితూగరని ఏదో ఒక తక్కువతనాన్ని చూపటం వజ్రోత్సవ సందర్భంగా ఆమె పరిపాలనను మెచ్చుకోవడమే. అతిశయోక్తిని వినయంగా చెప్తారనిపిస్తుంది సభాంతమున చిలకమర్తి.

ప్రేమ జ్యూబిలిరీడింగు రూము పక్ష
మున రచించి యర్పించె నీపుష్పమాల
బ్రబల విక్టోరియా చక్రవర్తి సీకిని
చిలకమర్తి లక్ష్మీనాగ వింహ మూర్తి

Jubilee Reading Room—మొత్తమంతా లేడగీతి చందంలో తెలుగులో నరిపెట్టేయటం విశేషం--

ఆ సభముగిసిన తర్వాత ఎదురుగావున్న స్థలంలో బాణసంచా కాల్చారు. చిలకమర్తి పద్యాలు చింతామణి పత్రికలో ప్రచురింపబడ్డాయి. ఆ పద్యాలను మెచ్చుకుంటూ ఆంధ్రదేశం నలుమూలలనుంచి చిలకమర్తికి లేఖలు వచ్చాయి.

అన్యభాషాపదాలు సహజంగా అతుక్కుపోవటం పద్యరచనలోని విశేషం. అందం.

మ॥ చెరసాలల్ పృథు చంద్రశాలలె యగున్ చేడోయి గీలించు న
య్యరదండల్ విరిదండలయ్యెడును హేయంబై న చోదంబలే
పరమాన్నంబగు మోటకంబులు దాల్చన్ పట్టు సెల్లాలగున్
స్థిరుడై యే నరుడాత్మ దేశమును భక్తింగొల్పునవ్వానికిన్" -

తే॥ భరత ఖండంబె యొక గొప్ప బందెభాన
అందులో నున్న ఖయిదీలు హిందు జనులు
ఒక్క గదినుండి మార్చి వేరొక్కగదిసి
బెట్టుచేగాక చెరయంచు వేరెగలదె

లాలారజపతిరాయ్‌ని మాండలే చెరసాలకు కొనిపోయింది ప్రభుత్వం. ఆ సేతు హిమాచలం పరకు గొప్ప సంచలనం ప్రారంభమయింది. ఎన్నో సభలు, నమోవాలు జరిగాయి.

చిలకమర్తి చెప్పిన పద్యంలో దేశభక్తుని కర్తవ్య ప్రబోధమిది. దేశ భక్తుడు కష్టసుఖాల్ని లెక్కించకూడదు. అతని ధ్యేయం దేశ స్వాతంత్ర్య సముపార్జనమే. అందుకే చెరసాల చండ్రులగా భావించాలి. చేతికి వేసిన సంకెళ్ళ పూల దండలుకావాలి జైల్లో పెట్టే అంబలి పరమాన్నం కావాలి. మోట కంబళ్ళే పట్టు కాలువలు కావాలి - అప్పుడే దేశభక్తుడు నిలబడి కష్టానికోర్చి స్వాతంత్ర్యం తేగల దక్కుదాతాడు - ఇదే చిలకమర్తి సందేశం -

బ్రిటిష్ పరిపాలనలో మొత్తం భారతదేశమే బందిఖాన హిందువు లందరు ఖైదీలు -

“దేశమంటే మట్టికాదోయ్, దేశమంటే మనుషులోయ్” అనే జాతీయ తత్వం మరొకరకంగా చిలకమర్తి ప్రబోధిస్తున్నట్లు - అలనాడు భర్తృహరి సుభాషితం ఇక్కడస్మరణ కొస్తుంది

ఒకచో నేలను బివ్వశించు, నొకచో నొప్పారు బూసెజ్జవై
నొకచో శాక ములారగించు ఒక్కొక్కతరిన్ శాలోదనం - - -

కార్య సాధకుడు కష్ట సుఖాలను లెక్కింపడు - చిలకమర్తి సందేశమదే - దేశస్వాతంత్ర్యం కోసం పోరాడేప్పుడు మాండలే చెరిసాలేమిటి, మరొకదేమిటి - భారతదేశమే ఒక బందిఖానా అన్నారు - వెన్ను తట్టి విజయసాధనకు ముందుకు పంపిస్తున్నట్లుందీ పద్యం.

శా॥ ఎంతోశాంతము బూడిదయ్యె చదువెంతో నేలపాలనయ్యె నెం
తెంతో మంచి తనలు దగ్గమయిపోయె జెల్లెనెంతో గుణం
బెంతో ఈశ్వరభక్తి దొగ్గులయి పోయె నాడు నీతో శ్మశా
నాంతర్భూముల నెలనప్తమిది బాపయ్యా! సుహృద్రత్నమా!

శా॥ నీ సౌజన్యము జూచి నీదు పయసున్నీనీహముం జూచియున్
నీ సామర్థ్యము జూచి దేహగతమా నీ రోగముంజూచి హ
యీసన్మార్గుడు మాకు దర్శనని నాడే వేడు కొన్నారుగా
నూ సన్నిత్రులు దేశభాజు షెదబాపయ్యా! సుహృద్రత్నమా!

మ॥ మదికి న్నచ్చిన యట్టిభర్తమును నమ్మన్నమ్ము దానిన్ మహా
పద ప్రాప్తించిన నాచరింపను మనో వాక్కాయ కిర్మఁజులం
దెది సత్యంబగు దానినే నెరప నీకే చెల్లునయ్యా గుణా
స్పద! సద్యర్తన దేశరాజు పెదబాపయ్యా! సుహృదత్నమా

1908లో దేశరాజు పెదబాపయ్యగారు మృత్యుచెందారు. ఎందరో
దుఃఖించారు. ఆంధ్రబ్రహ్మసంఘమునకు, సంఘసంస్కరణకు తీరని లోటు
వాటిల్లింది. బాపయ్యగారి చిత్రపటాన్ని టౌన్ హాలులో ఆవిష్కరించాలనుకున్నారు
వీరేశలింగముగారు చిలకమర్తిని చేయమన్నారా పని మిత్రులెందరో బాపయ్యగారి
గుణగణాలు పొగిడారు. ఆ సభలో చిలకమర్తివారు స్నేహితుని మరణం పట్ల
సంతాపం ప్రకటిస్తూ కొన్ని పద్యాలు చదివారు. ఈతని మరణంతో ఎంతో
శాంతము, ఎంతో విద్య, ఎంతో మంచి తనము. బూడిద పాలయ్యా యనటం సమయో
చితంగా ఉంది భగవంతుడు మంచి వారినే ఎన్నుకున్నట్లుగా సహృదయుడు, సజ్జనుడైన
బాపయ్య మరణించడం జరిగిందన్నారు చిలకమర్తి. ఈ పద్యాలలో వారి ఆవేదన
ప్రకటిత మౌతోంది.

క॥ తనదేహము తనగేహము
తన కాలము తన భవమ్ము తన విద్య జగ
జ్జనులకు వినియోగించిన
ఘనదీ వీరేశలింగ కవిజనులారా!

1919లో వీరేశలింగంగారు మరణించినపుడు చిలకమర్తి చెప్పిన పద్య
మిది. ఈ పద్యం సార్థకమైనది. ఇది వీరేశలింగంగారి హితకారిణి పాఠశాలలో
రాతిఫలకంపై శాశ్వతంగా నిలిచిపోయింది. అశేష ఆంధ్రప్రజానీక హృదయా
ల్లో చోటు చేసుకొన్న గొప్పవ్యక్తి, మనీషి కందుకూరి. ఆయన మరణం చిలక
మర్తిని చాలా కలచివేసింది.

వీరేశలింగంగారి అనుయాయుగా, ఆయన చేపట్టిన కార్యక్రమాలన్నీ
కొనసాగించిన ఆదర్శప్రాయుడైన శిష్యుడు చిలకమర్తి. అలనాడు అష్టానుడు
కృష్ణుని నిర్యాణాన్ని భరించలేనట్లే చిలకమర్తి వీరేశలింగంగారి ఘటాంత
భరించలేకపోయారు.

పోతన్న చెప్పిన “మన సారథి మన నచివుడు మన నెయ్యము” అన్న రీతిలోనే ఉంది ఇది.

తన శరీరాన్ని, శరీరాన్నేకాదు ఇంటిని, ఇంటినేకాదు కాలాన్ని, కాలాన్నే కాదు, జీవితాన్ని, జీవితాన్నేకాదు విద్యని-ఆన్నింటిని లోకం కోసం పనియోగించిన వాడు కందుకూరి చిన్నకందపద్యంలో ఎన్నెన్నో అనుబంధాల్ని పోగుచేసి సీలన్ సీల అమర్చినట్లా సగితో “శ్రీకాళహస్తీశ్వరా” అన్నట్లుంది ఈ చిన్న కందం--చిలకమర్తి వారి కన్నీటిపొరలు దాగివునాయి యందులో.

కావు కావంచు మనుజుండు

వేకువను వేడు కొనకుంట విస్మయంబు

క్షుద్రజంతువు కాకియు నిద్రలేచి

కావ కావంచు నటచునుగాదె మొదట

చిలకమర్తి వారి ‘గీతమంజరి’లో పద్యమిది. ప్రాతఃకాలంలో బాలురు భగవంతుని ధ్యానించాలని ప్రబోధించే ఘట్టంలో చిలకమర్తి వారి ప్రబోధం ఎంత నరళ సుందరంగా సులభ గ్రాహ్యంగా సాగిందో తెలియటానికి ఈ పద్యం సాక్ష్యం.

దృష్టాంతం శక్తిమంతంగా వుండటమే కాకుండా, పద్యనిర్మాణంలో మొదటి చివర చరణాల ఎత్తుగడ సమానాంతరంగా వుండటము బోధకు చక్కగా ఉపయోగపడే రచనా రహస్యం, ఉక్తి వునరుక్తంలో ఊనిక కల్గించి వక్త వ్యాంశాన్ని శ్రోత చిత్తానికి హత్తుకొనేటట్లు చేసే రచనా శిల్పం. గీత పద్యం బాలుర హృదయాలకు అనువుగా హత్తుకునే చందం, అదే ఆందులోని జాచిత్యం.

కాకిని చూడని పిల్లలుండరు, పైగా కాకమ్మకథలు, కాకిబావపాట తెలుగు పిల్లలకి తెలియనివి కావు కాకి కావు, కావు మంటుంది మనిషి కావు, కావు మనాలి. అనడేం మరి? అది చిలకమర్తి ఆర్తి. కావు-కావు-రక్షింపుము అనే అర్థాన్ని చందం లో నిలుపుకోటం చిలకమర్తి రచనా చమత్కారం.

శతకాలలో నీతి శతకాలకు ఒక ముఖ్య ప్రయోజనముంది. వాటి ముఖ్య ప్రయోజనమైన నీతి బోధ మిత్రసమ్మితంగా సాగాలి. నీతిశతకాలు బాలురకు, ప్రౌఢులకు, వృద్ధులకు బోధించవచ్చు. వారివారి వయఃపరిపాకాలను బట్టి అంత ధాలుండటం సహజమే. మహాపదార్థాన్ని సైతం పండొలిచి చేతిలో పెట్టినట్లు చెప్తే

బాగా పొసుగుతుంది బాలురకు. అధిక్షేపరూపంగాను. వక్రకోక్తి మార్గంగానూ పెద్దలకు చెప్పే మనసు నాకర్పిస్తుంది. చిలకమర్తి విధానాలు తెలిసిన వారవటంవల్ల గీతమంజరి బాలురకోసం ఉద్దేశించారు. గీతమంజరిలో తేటగీతిలో చెప్పిన విషయాన్నే 'కృపాంభోనిధి' శతకంతో శార్దూలవిక్రీడితంలో చెప్పారు. ఇదే వస్తువు. అయినా చెప్పేక్రమంలో సాక్షాత్తు వ్యతిరేకమైన పద్ధతి కనబడుతుంది. ముందు దృష్టాంతం, ఆ తర్వాత వక్రవ్యాంశం.

శా॥ ప్రాతఃకాలమునందు మేలకొని క్షుద్రప్రాణియో గాకియుం

బ్రీతిన్వేడును గావు కావుమనుచున్ నిన్చుత్తి గొంతెత్తి యే

రీతిన్ జ్ఞానసమేతుడామనజు డర్థిన్ గావుగావంచు నిన్

జేతుల్కొడిచి వేడకుండ బలుగున్ దేవా ! కృపాంభోనిధీ.

ఈ శతకం ప్రౌఢ మనుష్యవృత్తుల కుద్దేశింపబడింది. గీతమంజరిలో లాగ నీతిబోధలు పనిచేయవు. లోకవృత్తాన్ని ప్రౌఢోక్తి మయం చేసి ముందు చెప్పి, అది జీవితానికి వర్తించాలి. బాధను వారిలో మేల్కొనేటట్లు చేయాలి. భక్తి పోషకమైన ఆత్మి, మోక్షానుః యైన నిర్వేదం అప్పుడుగాని కలగవు. ఒకే విషయాన్ని చెప్పే విధంలో మలాపులు తెచ్చే ప్రతిభ చిలకమర్తి కథకుడుగా ఎలామారిందీ శతకరచనలో కూడా చిలకమర్తి సమయోచిత రచనా సామర్థ్యాన్ని ప్రకటించారన్నది స్పష్టం.

తేటగీతములను కొన్ని తేట తెలుగు

నందు రచియించి సులభమానట్టి కైలి

గీతమంజరి యను చిన్న కృతి నొనర్చు

బాలకుల కెల్ల నుపయోగపడెడునట్లు

ఈ ఆశయంతో రాసిన గ్రంథాన్ని అప్పట్లో ప్రభుత్వ పాఠ్యపుస్తక నిర్ణాయక సంఘం 1931 లో ఇంగ్లీషు నేర్చే పాఠశాలలో 1, 2, 3 ఫారాలు చదివే విద్యార్థులకుపయోగించింది.

'సరియయిన మార్గమును బట్టి సంచరించు

నతడు చేరు గమ్యస్థానమశ్రమమున

ఇనుప పట్టాలపై నుండి యేగు నట్టి

ధూఘ శకటంబు వలె శ్రేణి దొలగకుంధ'

ఉత్తమ మార్గాన సాగి గమ్యస్థానం చేరగని ఇందులో ప్రబోధం రైతు
పట్టాలపైన నడిచి గమ్యం చేరటం చక్కని ఉపమానం. బాలల మనసులకు
దగ్గరైన అంశాలే పద్యంలో తీసుకోటం విశేషం.

పౌరుషముచేత మనుజుండు గౌరవంబు
దెచ్చు కొను గాని యది యెవ్వడిచ్చు పసికు
నెవ డొనంగె సింహమునకు మృగేంద్ర పదవి
మేకపోతున కది ఎవ్వడిక పోయె,
తెలివిగల బాలుడును శిక్ష దేఱకున్న
గ్రమముగా మొద్దుబాటి యక్కఱకు రాడు
తొలుత గాదిద విల్ల కోమలమెయ్యయ్య
ముదిరిన కొలంది మిక్కిలి మోటబాటు.
వేసముల నెన్నమాచ్చులు జేసికొన్న
నొకరి పద్ధతి రాదు వేఱొకరి కెపుడు
మేనునలుపైన, పండ్లను మెక్కుచున్న
కాకి యెన్నడు గోయిలగాదు సుమ్ము
ధనము కొంచ కొంచము దీసి దాచిన యెడ
పోగుపడి తుదకది మొత్త మగును
చీమ లల్పరేణువులను జేర్చి కూర్చ
సవియె క్రమముగా బెను పట్టలగుట గనమె!

చిలకమర్తి వారి గీతమంజరి పద్యాలు చాలావరకు వేమన పద్యాలను
పోలినవే. అంతేకాక చిలకమర్తి బాలల సుద్దేశించి రచింపబట్టి కేవలం వారికి
అర్థం కావాలని తెచ్చిన ఉపమానాలు చాలా ఉన్నాయి.

మృగేంద్రపదవి సింహానికెవరిచ్చారు!
గాదిద విల్ల కూడా మొదట్లో ముద్దుగానే ఉంటుంది!
నల్లగా వున్నంత మాత్రాన కాకి కోకిలవుతుందా
చీమ జాగ్రత్తగా నూకలు పోగు చేయడం లేదా..

ఇలా సింహం, కాకి, చీమ, పుక్క, గాడి — జంతువుల పక్షుల దృష్టాంతం
తీసుకురావటంతో చిలకమర్తి పద్యరచనలో ప చలంత్ర కథలు భాసిస్తున్నాయి.

అలానాడు విష్ణుశర్మ రాజకుమారులకు నీతిబోధ కోసం, మిత్రలాభం, మిత్ర భేదం మొదలైనవి చెప్పినట్టుగా, చిలకమర్తి బాలల సుద్దేశించి నీతి పద్య రచన చేశారు.

శా|| నీలోనన్ ప్రభవించి పర్థిలితుడిన్ నీలోన లీనంబులౌ
నీ లోకంబు లటంచు దెబ్బుటకునై యేలా పురాణేతి హా
సా లోకంబులు? నీ సృజించినదియో నా సాలె పుర్వోక్కుటి
చాలుస్వర్థము శాస్త్ర చర్చ జగదీశా సత్కృ పాంభోనిధీ.

సృష్టిస్థితిలయకారుడైన భగవంతుని తత్త్వం ఓపట్టాన అందరికీ బోధ పడదు. అయితే భగవంతుడు సృష్టించిన సాలెపురుగు మోషాన్ని పొందింది. పోతన చెప్పిన 'ఎవ్వనిచే జనించు జగమెవ్వని లోపలనుండు లీనమై, ఎవ్వనియందు దిందు' - అన్న తత్త్వమే చిలకమర్తి వారి కృపాంభోనిధి పద్యం పురాణేతిహాసాలు కాని, శాస్త్రచర్చకాని భగవంతుని ఉనికిని చూపలేవు. ఆ రూపమే సర్వాంతర్యామిత్యం. అదే సృష్టిస్థితిలయకారకత్వం.

చిలకమర్తి వారు 'దీనకల్పద్రుమ' అనేమకుటంలో 213 పద్యాలు మనోరమ పత్రికలో ప్రచురించారు. తరవాత 'వాటినే కృపాంభోనిధి మకుటంగా మార్చి శతకంలో చేర్చారు. ఇది భక్తిరస ప్రధానమైన గ్రంథం, ఎద పలికి నవుడు మ్రోగించుకొన్న భక్తి పద్యాలివి. ఆత్మ నాయకమైన ఆర్తి ఇందులో ప్రత్యక్షమౌతుంది.

మ|| అజుడంచు న్పరమేశ్వరుండంచు బ్రహ్మాంబంచు నల్లాయటం
చు యెహోవా యనుచున్ జనార్దనుండటంచు న్ముక్తి యంచు న్మమీ
ప్రజనిన్నేకద పెక్కునామముల నారాధించు నాత్మీయమో
వృజనం బంతయు బావుకోదలచి తండ్రీ! సత్కృపాంభోనిధీ!

ప్రతిమూర్తి కల్పన అర్థరహితమైందని, అల్లా, అజుడు, యహోవా అవ తారాలన్నీ వ్యవహార సౌకర్యం కోసం ఏర్పడినవని చిలకమర్తి విశ్వాసం. పరమేశ్వరు డొక్కడే నిర్గుణోపాసనా విధానమే అతనిని చేరే మార్గం.

ఎవరని స్పర్థయించేదిరా - శివుడవో, మాధవుడవో, కమలభవుడవో - అన్న సందేహంలాటిదే యిది. వైగా చిలకమర్తి బ్రహ్మమతాభిమాని. విగ్రహ రాధన నమ్మకం లేనివాడు. సర్వమత సమానత్వాన్ని ఆదిరించేవాడు.

శా|| ఓకైంకర్యము సేయదోసిపదముల్ సెట్రాళ్ళు సదృశితో
 నీకు న్నొక్కని కెలుకట్టి యలుసూ నీ నామనంకిర్రనల్
 జోకిం బాడని నాంక తోల్పలక నిన్నంజూడగా లేనివో
 నాకన్నులైన ముంజకాయతను లోయన్నా కృపాంభోనిధి
 ఈశరీరం భగవన్నీర్మితం దాన్ని భగవత్సేవకే విసియోగించాలి, అలాకాని
 నాను అసన్నీ పృథా ఉండిలేనట్టే - భక్తిలో తన్మయాక్యస్థితి - ఆనాడు
 ప్రహ్లాదుడు రాక్షసరాజుతో చెప్పింది.

కంజాక్షుదినకుగాని కాయంబుకాయమే

పవన గుంపిత చర్మభస్మిగాక

వైకుంఠ బొగడని వక్రంబు వక్రమే

ధమధమధ్వనితోడ ధక్కగాగ

చివరికి, విష్ణుభక్తి లేనివాడు “పాదయుగముతోడి పశువు” అంటాడు
 పోతన ఇక్కడ చిలకమర్తి కూడా అదే బోధిస్తున్నారు అయితే చిలకమర్తి
 ఇక్కడ, మోక్షగామియైన భక్తుడు.

మ|| సత్య నేరిట స్త్రీలగాల్చెడు దురాచారంబు మాన్పించె ద

ప్రతిహారాధన మప్రశస్త మనుచున్వాడించి లోకేశ్వరా

ప్రతిహారాధనమున్ మహిన్నిలిపి నీ పాదంబులం గొల్చె జీ

వితుడౌ నాతడిపు నిన్నిచట సేవించుం కృపాంభోనిధి !

రామమోహనరాయలు నిర్యాణశతాబ్ద్యతర్వాత సందర్భమున రచించిన
 పద్యం ఇది చిలకమర్తి వారి కృపాంభోనిధి శతకంలోనిది

సతీహగమనాన్ని మాన్పించి, విప్రహారాధనను వ్యతిరేకించి భారతదేశం
 మొత్తంలో చెతనాన్ని సృష్టించిన వ్యక్తి రాజారామ మోహనరాయలు ఆయనందే
 అమితగౌరవం చిలకమర్తికి. ఆయన సంస్మరణార్థం చెప్పిన పద్యంలో చిలకమర్తి
 నమ్మిననీధాంతాన్ని ప్రచారంచేయడం గమనించడగింది.

శా|| ఆలుంబిడ్డలు నిల్లవాకిలియు దేహం బంగముల్విస్ఫుర

చేలంబు బృణిభూషణుం బరిజనుల్సింగారముల్గల్గి భూ

పాలుండట్టులు భోగభోక్తవని నిన్వర్తింతు రజ్జానులై
నీలీలనలేని బాలిశులు తండ్రీ సత్కృపాభోనిధి

దేవునికి గుడికట్టడం, పేరు పెట్టడం, అలంకారాలు చేయడం, ఆభరణాలు చేయడం- అనుభూతి పొందడం ఎంత అజ్ఞానులు నిరాకరుడికా. యిషన్నీ - ప్రజల మూఢత్వానికి అజ్ఞానానికి నవ్వుకున్నాడు చిలకమర్తి. ఇదే తత్వం వేమనలో కనిపిస్తుంది.

రాళ్లు తెచ్చి నరులు రమ్యమౌ గుడికట్టి
రాతి ప్రతిమ చేసి ఖ్యాతిగాను
దేవుడనుచు పల్క దీవించి పల్కునా- అంటాడు వేమన్న.

అంతేకాదు, రాతి బొమ్మకెల రంగైన వలువలు
గుళ్ళు గోవురాలు కుంభములును
కూడు గుడ్డ తానుకోరునా దేవుడు.

చిలకమర్తి కూడా విగ్రహారాధన వ్యతిరేకిస్తూ మానవుల అజ్ఞానాన్ని చూసి జాలిపడటం జరిగింది.

మ॥ అనుగై యెప్పుడు దోడుసీడయ్యు కన్నె చేయియై ప్రాణమై
ననుసేవించె ననేక వర్ణములు । గానన్ నెమ్మనంబెంతయున్
ననట జెందెను, దుఃఖ వారిధి తరింపంన్నాకు ధైర్యంబు ప్రీ
తిని చేకూరిచి యామె కార్ముకిడు శాంతిన్ సత్కృపాభోనిధి!

'కృపాభోనిధి' శతకంలో చివర కీర్తి శేషురాలైన తన భార్యను గూర్చిన అనుభావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ ఆమె ఆత్మకు శాంతి చేకూర్చమని భగవంతుని ప్రార్థించే పద్యం ఎంతటి గట్టి గుండెలైనా ఇక్కడ కిరిగి జాలు వారతాయి.

భార్య భర్త ఒకరికొకరు తోడుసీడ. అంతేకాదు శారీరార్థ భాగమే భార్య. చిలకమర్తిని కన్నె, చేయియై, ప్రాణమై? ఆమె సేవించింది. ఆమె ఉత్తమురాలు ఆ ఇంటికి ఎందరో బంధువులు వచ్చేడివారు, పేద విద్యార్థులు వచ్చేడివారు ,

ఎవరు వచ్చినా విసుగులేక ఆదరణతో వండిపెట్టి ఆదరించే ఉత్తమ ఇల్లాలామె, ముప్పది రెండు సంవత్సరములు కలిసి జీవించారు భార్యావియోగం చిలకమర్తిని అధ్యాత్మిక చింతన వెపుకు లాగింది.

మ॥ ఎవరిసర్వేశ్వరుడాచరించుగది మేలేకాదు గాదంచు గో

విదులెల్లన్వచి యింత్రుగాన మదిసిర్వేదంబునుందక్కి దక్కియుం

దదు నీ యానతియైనదాక యిహమందున్, మీది కార్యంబు నీ

యది నీ చిత్తము నాదు భాగ్యమట దేవా తత్కృపాంభోనిధి

అన్నారు. అర్తినుండి ఆత్మశాంతి వరకూ సాగే అంతరంగ ప్రస్థానమిది దేవుడేసి చేసినా మన మేలుకే అని నమ్మి, భగవంతుని పిలుపుకై ఎదరుచూస్తూ కాలం గడప నిశ్చయించుకున్న నిశ్చల మానసిక స్థితిలో వున్నారు. చిలకమర్తి రాను నిమిత్తమాత్రుడననే విషయం మరోసారి నొక్కి చెప్పటంమిది.

మ॥ జలమందుండుట తిండిమానుటయు నిస్సంగత్వముంబొందు టా

కలమున్ మెక్కుట మోక్షసాధనములా! యట్లేన చేపలా దరి

ద్రులు షండున్ మఱి వానరంబులును సద్యోమోక్షముం గాంచవే

తెలియంజాలని వారి త్రోవ లివియే దేవా! సంకృపాంభోనిధి!

నీళ్ళలో మునిగి వుండటం, తిండి మానివేయటం, సన్యాసం స్వీకరించటం ఇలాంటి వాటివల్లే మోక్షమొస్తే నీళ్ళలోవుండే చేపలు, తిండిలేని దరిద్రులు చెల్లె క్కిన కోతులు- అన్నిటికీ మోక్షం రావాలిగా మరి - మోక్షం అంత తేలికగా వస్తుందా! అని ప్రశ్నించటం, మోక్షం అంత తేలికైతే అందరికీ సాధ్యమేగా మరి- అదికాదు కర్మాచరణ ముఖ్యము అని చిలకమర్తి నమ్మటం.

ఇందుగలడందులేదని సందేహమువలదు.

ఎంబెందు వెదకి చూచిన అందదేగలడనే

ప్రహ్లాదతత్త్వం అర్థమవటం అందరికీ సాధ్యకాదు 'తెలియం జాలని వారి త్రోవలివి' అని చిలకమర్తి అనటంలో ఉద్దేశమిదే అజ్ఞానులైన మానవులకు దారి చూపించి మోక్షమార్గం వెంటనడిపించాలి అని

మ॥ కనులంజూడము నిన్ను వీనుల వినంగారాదు నీ శబ్దమే

గ్గను, నీ మేను స్పృశింపజాలి ఘయినన్ సర్వేశ్వరుండున్లు. ఛా

డని తోచుచున్నది దానికిన్ దొరకవీ చల్యోద్య! యే ఇంద్రియం
బునకున్ సాధ్యుడవోదువో యెటుగ శంభూ, శ్రీకృపాభోనిధి

భగవంతుడున్నారంటారు-తన కళ్ళకు కనబడడు, ఓంకార రూపాత్ముడం
టారు, కానీ ఆ శబ్దం చెవులకు వినబడదు.

ఆజానుబాహుడవని, పద్మనయనంబుల వాడవని ఏదో చెప్తుంటారు, కాని
శరీరం తాక లేను - అయినా సర్వేశ్వరుడున్నాడని మనసుకనిపిస్తుంది. - మరి
ఏ ఇంద్రియాలకూ అనుభూతుడవు కాని నువ్వు మరిదేనికి సాధ్యుడవో
రావని గుర్తించగలనో నీవే చెప్పతండ్రి అని దీనంగా ప్రార్థించటం యిది భగవం
తుని అస్తిత్వంలో నమ్మకం. 'కలడు కలండని వాడు కండోలేడో' తెలియనిస్థితి

ఈ పద్యానికి సరిగ్గా సమాధానంగా మరో పద్యం చేర్చారు. చిలకమర్తి.

మ॥ ఎది వాక్యంబుల కందరాని దగునో, యెద్దాని కారుణ్య సం
పదచే నాల్కం మాటలాడ గల సామర్థ్యంబు చేకూరునో
యదియే బ్రహ్మముగా నెఱుంగు.....

మ॥ ఎది 'కండోయి కగోచారంబగునో, యెద్దాని మహత్మ్యం సం
పదచే నేత్ర యుగంబు చూడగల సామర్థ్యంబు ప్రాప్తించునో
యదియే బ్రహ్మముగా నెఱుంగు.....

మ॥ ఎది శ్రోతంబులచే వినందగనిదో యెద్దాని సాహాయ్య సం
పద వీనుంగవకున్ వినదగిన సామర్థ్యంబు చేకూరునో
యదియే బ్రహ్మముగా నెఱుంగుమని వేదాంతంబు నిన్ గూర్చియే
గద బాషించెడు నెల్లవేశల నకలంకా సత్కృపాంభోనిధి !

ముందు చెప్పిన దానికి సమర్థనీయంగా చెప్పటంలో విశేషం యిది. భగ
వంతుడు కళ్ళకు కనిపించడు అంటే, గాని కళ్ళతో చూడడం సాధ్యంకాక పోయిన
భగవదనుగ్రహంతో చూడగలమో వాక్యాలకందరానిది భగవదనుగ్రహంతో
నోట పల్కగలమో ఏది వినలేమనుకుంటున్నాము అది భగవదనుగ్రహం వల్ల
విన సామర్థ్యం గలుగుతుందో అదే బ్రహ్మము. అదే బ్రహ్మము, అదే బ్రహ్మము
అంటున్నారు. పైమూడు పద్యాల్లో భక్తికరకమైన చిత్త పరిపాకం భగవదన్వేషణలో

అంతరాత్మ పునీతమౌతుంది. అంతఃశత్రువులను వెలికి పారవేస్తోంది. ఈ స్థితి చిలకమర్తి వారి కృపాంభోనిధి పద్యాల్లో చాలాచోట్ల కనిపిస్తుంది.

మ॥ అమృతం బవ్యయ మద్వితియ మానవద్యం బప్రపమేయంబ నా
ద్య మనంతం బజరం బనామయం మకాయం బక్షరం బచ్యుతం
బమలంబప్రతిమం బగోచార ము నవ్యక్తం బగమ్యంబ చో
ద్యమునై వెల్గెడు బ్రహ్మముందలతు సిన్నన్నాకృపాంభో నిధి

ఈ పద్య రచనలో విశేషమొకదే - అవాఙ్మాన సగోచరమైన బ్రహ్మని ఆకారంతో ప్రారంభమయ్యే అన్ని విశేషణాలతోను కీర్తించటం ఒక చమత్కారం

శతక పద్య రచనలు భావానుకూలంగా ప్రసరించే ఛందోవాహినల్లా కనిపిస్తాయి

మ॥ జయ, కల్యాణ గుణాలవారిజయ. విశ్వశ్రేయ సంధాయహే
జయ, యోగీంద్ర మనో నివేశ జయ దోషధ్యాంత మార్తాండ హే
జయ, సర్వాంతర బాహ్యవాస! జయ, నిష్కామక్రియాలోలహే
జయ, మోక్షప్రద, సత్యరూప జయ, హేశంభో. కృపాంభోనిధి

ఇది తెలుగు పద్యమూ అవుతుంది. సంస్కృతశ్లోకమూ అవుతుంది. దానికి అనువుగా చివర “కృపాంభోనిధి” అమర్చారు చిలకమర్తి. స్తుతి పద్యాలలో సంకీర్తనం ఒక పద్ధతి.

దీన్ని సంస్కృత శ్లోకమనకుండా చిలకమర్తి మత్తేభవృత్తమన్నారంతే??
ఆరవిందాసను గొర్వ బోవుటను ధన్యంబయ్యే దేహంబు, త
చ్చరణాబ్జంబుల బూజసేయుట ననుశ స్తంజయ్యే హస్తంబు, త
ద్వర మూర్తిననుట ఫలంబయ్యే నేత్రద్వంద్యమాతేజకమున్
స్థిర భక్తిన్మది నిల్వ భావనత గాంచెన్మానసం బెంతయున్

ఇది గయోపాఖ్యానం పద్యం. గయుడు ఉదాత్తుడు, ప్రమాదవశాన చేసిన నిష్ఠివనం అతనిలో కనబడే కింఛిత్తోపం. తప్పుచేసినా-పరితాపాగ్నిలో తనకీలాన్ని వుటం పెట్టుకున్నవాడు గయుడు చతురానన సేవాభాగ్యంతో లభించిన ధన్యుడు.

ఆరవిందాసను పూజచేయుట వలన అతని హస్తము, ఆ మూర్తిని చూడ గల్గుట వలన అతని నేత్రద్వయము. భక్తిని స్థిరంగా ఘనసులో నిల్పగల్గుటచేత అతని మనసు రన్యమైంది.

కమలాక్షునర్పించు కరములు కరములు

శ్రీనాథుని వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ - అన్న భావం గయుని తాత్త్విక చింతనపై మనస్సు మరల్చింది అయినా తను ప్రజలను పరిపాలించాలి. యాచకులకు దానం చేయాలి, అందుకే బ్రహ్మదేముడు వరములు కోరుకొమ్మన గానే కోరుకున్నాడు అయితే ఈ కోరికలో స్వార్థంలేదు. ఈ కోరికలో ధన్యత్వం వుంది. ఆ పద్యం ఇది—

మ॥ ధనమీయం గదె పాత్ర మానకుంకు స్థానంబుగావింపగా
ఘనభాహుబల మీగదె కుజన శిఖా దీన రక్షార్థమై
మననీ యంగదె చాలరా మును బ్రహ్మజ్ఞాన మర్జింపగా
జన నీయంగదె ధర్మవర్ణమున నిచ్చల్లోక సాఖ్యార్థమై

అతడు కోరుచున్నది ధనాన్ని, బలాన్ని, జీవాన్ని-అయితే అవేవీ ఇహలోక సుఖంకోసం కాదు. ధనాన్ని పెంచుకొని, బలాన్ని దుర్జన శిక్షణకీ, దీనజన రక్షణకీ జీవనాన్ని బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనకీ కోరుతున్నాడు. ఇలాటి ఉదాత్తాశయాలతో వరాలు కోరుతున్న గయుడు బ్రహ్మ వరాలు పొందిన తర్వాత విరక్తిని భజించాడు. జ్ఞానసాధనకీ అది తొలి స్థానం. సాధనకు శరీరం సాధనం ప్రతక్కపోతే బ్రహ్మవరం పొల్లేపోతుంది బ్రహ్మకీలే కృష్ణని శపథం వమ్మైపోతుంది. చివరకు బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని సాధించటానికే అతను నిశ్చయించుకున్నాడు.

సీ॥ ఎవ్వారు నయనాగ్ని క్రొవ్విన పువ్వులు

నిమిషార్థ మిందున నీఱజేసె

ఎవ్వారు చిటికలో నేను మోములు గల్గె

నాళిక గర్భుని నలవజేసె

గుబుసంబు వాడ్చిన క్రొడెతాచుల గుంపు

మేన నెవ్వడు దాంబుమేటి నగలు

కడలి ద్రచ్చగ బుట్టుగాల కూల విషంబు

ముద్దలేనికి వెన్నముద్దలయ్యే

బునుకదండ లెవ్వారికి బూలసరులు

పులికళాన మెవ్వారికి జిలుగు విలువ

పూలచందురుడెవ్వని బొమిడి కందో
యమ్మహాదేవు గనదొంటి నా రిదీతి

గయుడు శివుణ్ణి శరణువేదాడు. ఇక్కడ శివుని గరళకంతునిగ, నాగ భూషణునిగ, త్రినేత్రునిగ వర్ణిస్తూనే ఎవడు, ఎందు అనటంలో ఒక ప్రత్యేకత. ఎవడో-వాడు అని చెప్పటమే అది- భక్తుక. ఆ ఎవ్వాయాడు భగవంతుని వెతుక్కుని చివరకు ఆర్తి తీసిందని విశ్వసించాడు. పట్టంలో భక్తుడు చేసేది మరే ముంచి దీన జనరక్షరహణ్ణి వెతుక్కోటం తప్ప - రో మార్గంలేదు.

చిలకమర్తి పద్యరచనలో మరో విశేష మధ్యతరగతి కుటుంబాల వ్యవస్థకి దగ్గరగా వుండేట్లు రచన చేయటం వాత్రలను తీర్చి దిద్దటంతోను, సంప్రదాయాలు, ఆచారవ్యవహారాలు, విప్రీయపులు మొదలైనవాటి ద్వారా మనసుల్ని ఆకట్టుకోటం చిలకమర్తి నేర్చిన విప్లవ నాలుకకు పద్యాలు రక్తికట్టడానికి ముఖ్య కారణం ఇదే.

'మగువ మీదను సతికెంత మక్కువైన
మగువ మీదను సతికెంత మమతయున్న
ఉవిదకు కాపురంబెంత యొప్పియున్న
పుట్టినింటికి కడుగూర్చు పొలితి యెపుడు

ఇది అర్జునుడు సుభద్రని నిందించే పద్యం భర్తజేమాన్నికోరి, కృష్ణునితో తగవు తగదని తలచి, గయుని వలన కృష్ణునితో వివాదం రావడం ధర్మంకాదని చెప్పడానికికొచ్చింది సుభద్ర. అయితే అర్జునుడు అవే మాటలాదరింప లేదా పుట్టింటిపైనే ఆడవాళ్ళకభిమాన మెక్కువని తిరస్కరించే పంపురాడు. పాపం సుభద్ర అక్కడనుంచి కృష్ణుని దగ్గరకొస్తుంది.

సారె చీరలు నగలును చాలగొనుచు
పుట్టినిండ్లను గుల్లలు జేసిపోయి సతులు
తుదకు మగని పక్షముచేరి ఎదురగుదురు
మగనిపై కూర్చి అధికము మగువకెపుడు

కృష్ణుడు సుభద్రనే నిందిస్తాడు. పుట్టింటి నుంచి సారె చీరలు తీసుకెడుతూనే పుట్టింటిని గుల్లచేసిపోయి భర్త పక్షాన్నే వుంటాయి. ఆడవాళ్ళు అంటాడు,

సుభద్రస్థితి ముందు నుయ్యి వెనక గొయ్యిలా అయింది. అయితే ఈ పరిస్థితి ఎదుర్కొనిన తెలుగు ఆడపడుచులు లేరంటే అతిశయోక్తి లేదు. అందుకే ఈ పద్యాలు తెలుగుదేశంలో ఎందరికో అనుభవంలో వున్నవి, ఇష్టమయినవి అయ్యాయి. బావమరిదిని సాధించటం, వెక్కిరించటం తెలుగు ఇండ్లలో పరిపాటి అందుకే చిలకమర్తి గయోపాఖ్యానంలో అర్జునుని నోచు పల్కించారు హేళనగా కృష్ణుని గురించి,

అన్ని యెడలను నేను మీ యన్నవోలె
జిగురుబోండ్ల మాటలే పాటి సేయుదీ నని
తలచి ఎచ్చితివి కాబోలు దౌత్యమునకు
నెలతలా రాజనీతులు నేర్చువారు. —

బావమరది ఎంతటివాడయినా బావకు లోకువే లోకంలో

తే॥ మేకవన్నియ బెబ్బుల్మెరుగు గలుగు
తేనెపూసిన కత్తులు తెలియరాని
వీరు పయోముఖ విషకుంభ తతులుగాక
వారు మేనత్త కొడుకులుగారు మాకు. ఈ పద్యం

కృష్ణుడు: కోపంతో దేహకితో అటున్నాడు: పాండవులు మేనత్తకొడుకులా కారు, మేకవన్నె పులులు, తేనెపూసిన కత్తులు, పయోముఖ విషకుంభాలు అన్న ఉపమానాలు ఒక తేట గతిలో అమర్చాడు. చిలకమర్తి

ఆ॥ పేరు ధర్మరాజు వెనుగు వేప విత్తండు
మాట తేనెతేట మనసు విషమా
నేతి బీరకాయ నీ యుధిష్ఠిర శక్తి
ఎఱుకలేనివాని యెదుట బొగడు.

ఈ పద్యం కృష్ణుడు ధర్మరాజును నిందించటం.

తే॥ అదితి కశ్యపులకు గుఱ్ఱవగుచు బుట్టి
అడుగు కొనలేదె నేల మూడడుగు లీవు
నీవు నేర్పిన విద్యయే నీరణాక్ష
భిక్షమెత్తుట యిది కొత్త విద్య కాదు.

ఈ పద్యం అర్జునుడు కృష్ణుని నిందించడం "సివునేర్చిన పద్యయే నీరజాక్ష" అన్నది తెలుగునాట ఎందరినోనో వాడుకైంది. చిరకమర్తి పద్యరచనలో లోకోక్తులు కోకొల్లలు

తే॥ ఖలురనేనియు గాఢ కంకణమువాల్పు
సళిన రాభుండు ఓక్తుని నన్నుజంప
బ్రతిన గైకొన్న రక్షించు వాడెచుండు
కంచెయేచేనుమేనిన గలదె దిక్కు

తే॥ కడలిలోవల జక్కెర కలివీనట్లు
బూడిదను మంచిపన్నీరు పోనినట్లు
వినయ గర్భితమైన నా విన్నపంబు
నిష్పలం బయ్యే సేవెస నీరజాక్ష

కంచె చేను మేయటం, బూడిదలో పన్నీరు పోయటం అందరికీ తెలిసిన లోకోక్తులే.

సీ॥ నా మనోహరు గాంచి నన్ను రక్షింపరే
వేల్పులార । పుడమివేల్పులార
నాప్రాణవిభుబ్రోచి నన్ను పాలింపరే
సిద్ధులార । రణప్రసిద్ధులార
నాపల్లభుని వేలి నన్ను మన్నింపరే
యక్షులార । బలహర్యక్షులార
నా నాధుగృహనోమి నన్ను గాపాదరే
మౌనులార । సురసమాసులార

దిక్కులేని వారలకెల్ల దిక్కుమీర
గలి దొఱంగు వారలకెల్ల గతియుమీర
మొఱు వివరయ్య । రారయ్య పూనరయ్య
గయుని రక్షింపరయ్య । నన్ గావరయ్య

గయునివార్య చిత్రలేఖ మొరయిది. అయితే సీసపద్యరచనలోని విశేషమంతా ఆ సంబోధనల లోనేవుంది. పైగా అంతర్మనుప్రసాదతో పద్యపునడకకు కొత్త అందంవచ్చింది - పైగా దీగురాలిస్థితి - వేల్పులతో మొదలుపెట్టి, నిద్దుల్ని

యక్షుల్ని, మౌనుల్ని వేడుకుంది. వినరయ్య, రారయ్య, పూనరయ్య, రక్షింపరయ్య కరుణరసాత్మకమైననీతి.

అనాటి గజేంద్రుడు “రావే ఈశ్వర, కావవే వరద సంరక్షించు భద్రాత్మక” అని వేడుకోడము ఆర్తితోనే.

ఇంకా అలనాటి సీతను రాచణుడు గగనమార్గాన కొనిపోతున్నాడు.

“పావనాకార గోదావరీదేవి నీ
వెఱిగింపవయ్య రాజేంద్రుతోడ
నోమాల్యవంత పుణ్యోన్నతగిరి
నాథ చెప్పంగదే రాజనింపవతోడ....

అంటూనే,

....విడిపంపరయ్య కావ
రయ్య సురలార, మునులార, యక్షులార
యభిలషిక్పతులార పుణ్యాత్ములార .... (భాస్కర రామాయణము)

సందోధనాత్మక సీనపద్యం శక్తిమంతమైంది.... అలవై కుంత పురంలో ఉన్న వాణ్ణి కూడా కదిలించగలిగింది. చిత్రలేఖ దీనావస్థను తెల్పుతూ సీనపద్య రచన ఇలా చేయటం చిలకమర్తి పద్యరచనా విశేషం

తే॥ అంతవాని యంశమ్మున నవతరించి

యింతవానికి స్నేహితుడ నగుచు

నెంతలెంతలో కార్యంబు లేననిజేసి

యింతటి యకార్యమొనరింప నెట్టులోదు

ఇది గయపాఠ్యానంలో అర్జునుడు చెప్పింది. కృష్ణుడు అర్జునునకు పూర్వ జన్మ వృత్తాంతం చెప్తున్నాడు. ఐదరికావనంలో అత్యంత స్థాగరిష్టులైన నర నారాయణులు తపఃపరతంత్రులై ఉన్నారు అందు నరాంశములో అర్జునుడు, నారాయణాంశములో కృష్ణుడు జన్మించారు. ఇది యదార్థం చూడమని కృష్ణుడు అర్జునుని కనులు తుడిచాడు. చూచాడు. అర్జునుడు ధన్యోస్మి, ధన్యోస్మి అను కున్నాడు.

నరనారాయణాంశ కనక అంతవాని అంశ
నారాయణుని స్నేహం కనుక ఇంత వానిస్నేహం
ఇద్దరు కలిసి చేసినపనులు ఎంతెంతలోయైన కార్యాలు

ఇలా చెప్పడంలో అంత, ఇంత. ఎంత అన్న పరిమాణ వాచక ప్రయోగం
వల్ల ఎంతో ఊహకందనంత అని చెప్పడానికి అవకాశం కలుగుతోంది.

భగవదంశని ఇంక అని చెప్పడం సాధ్యంకాదు కదా అందుకే చిలకమర్తి
చమత్కారంగా

అంతవాని అంశ

ఇంతవాని స్నేహం అని సమర్థించేశాడు.

వ్యంగ్యరచనా వై భవానికి చిలకమర్తి వారి నరకాసురవధ నాటకపద్యాలే
ఆధారం.

ఊర్వశి నరకాసురుణ్ణి తిరస్కరించింది. పైగా తను దేవేంద్రుని వలుపు
గ తైకనుక, ఇంద్రునియందలి గౌరవం చేత గానులోకమాతగా పరిగణింపదగిన దని
చెప్తుంది అక్కడ చిలకమర్తి చాలా ఘాతైన పద్యంచెప్పి వేశ్యావృత్తిని
వెక్కిరించారు.

తే॥ మగువ ! నీయందు నింకింత మహిమలుంట

యింతకాలము నుండి నే నెన్నడెఱుగ

గ్రౌత్ర సంగతుల్నేరిచి కొంటినహహ

ప్రాత లంజలిప్పుడు లోకమాతలైరి”

అంటాడు నరకాసురుడు.

సంఘంలో వున్న వేశ్యావృత్తిని తరిమివేయాలన్న బద్ధకంకణులలో చిలక
మర్తి ఒకరు. ఎన్నోప్రహసనాలలో కూడా ఈ సాంఘిక దురాచారాన్ని ఎత్తి
చూపారు. అంతేకాక వీలుదొరికినపుడల్లా విమర్శించారు.

“ఎవడు ధనమిచ్చిన వాడె మగడచు

బ్రహ్మ మూడు పంక్తుల వ్రాసె నుడుట

గడుసుపోకలు నిక జాలు గట్టిపెట్టు

సకియ, నీయాట లిచ్చట సాగిరావు -

ఇంత హేయంగా ఊర్వశి పాత్రను గూర్చి పక్కటెంట్ చిలకమర్తికి
వేశ్యావృత్తి పై నున్న ఏవగింపేకారణం

హాస్యరసం ఉట్టిపడే రచన కూడా ఈ నాటకంలోవుంది. యుద్ధరంగానికెడు
తున్న కృష్ణునితో తనూ వస్తానంటుంది సత్యభామ. ఇక్కడ తేటగీతి పద్యాన్ని
రెండుముక్కలు చేసి సంభాషణాత్మకగతి దానికి కల్పించారు చిలకమర్తి. సత్యా
కృష్ణుని సంభాషణ తేటగీతిలో నిబంధించారు

సత్యభామ :-

తే॥ సగము దేహంబు నెందరో జక్కవిడిచి
యని॥ మీరు పోవుట యేటి న్యాయ మనఘ

కృష్ణుడు :-

ఎనిమిది సగంబులున్నవో యిందువదన
యే సగంబును గొనిబోదు నిప్పుడేను -

అయితే సత్యభామ సరససంభాషణలో చతురురాలు. అందుకే వెంటనే ఏ
సగము మీ వెంట రాదలుచుకొన్నదో ఆ సగమే గొనిపోండి అంది. కృష్ణుడు సత్య
భామ యుద్ధనేర్పరితనాన్ని చూసివిస్తుపోయి, ఆమెను ప్రశంసించాడు.

“ఎగిరిపడితి నిన్నాళ్ళును
మగవాండ్ర భుజాబలంబు మాటగనక ని
గ్గునిప్పుడు మీముందర
మగువా ఇక సాగిరావు మా మగతనముల్”

ఇంతకాలం గర్వపడిన మా మగతనం ముందు నేడు నిగ్గుపడుతున్నాడట
జగన్నాటక సూత్రధారి యదునందనుడు.

తే॥ ద్వాపరంబున రెండు చిత్రములు గంటి
జలజలోచన నీ సాహసంబు కతన
ఆడువారికి పౌరుషం బమరునొకటి
యుబలభావంబు మగవారి కబ్బుటొకటి

చిలకమర్తి నిజజీవితంలో శ్రీ జనాభ్యుదయాన్నాకాంక్షించాడు. 'ముదితర్ నేర్యగరానివిద్దెకలదే ముద్దారనేర్పించినన్' అన్నాడు. శ్రీలకు విద్యావసరాన్ని వ్యక్తిత్వనిరూపణాన్ని ప్రబోధిస్తూ ఆయన ఎన్నోరచనలు చేశారు.

సీసపద్యరచన చిలకమర్తికి నల్లేరుపై బండినడక వివిధరకాల సీస పద్యాలు చిలకమర్తి కవిత్వావైభవానికి దోహదం చేశాయి.

ప్రశంసాత్మక సీసం :-

విశ్వపావనమైన వినువాక యెవ్వని

యడుగు ధమ్ముల బుట్టు నలరుడేనె

భువన భారముదాల్చు బోగింద్రుడెవ్వని

పవళించుమెత్తని పట్టుపాన్పు

అమృతంబువొడమిన యంబోధి యెవ్వని

రాణి వాసములుండు రాచనగరు

పరమేష్ఠి యావిర్భవమ్మున కెవ్వని

పొక్కిలి కెందమ్మి పురిటి యిల్లు

ప్రపామినుకులెల్ల నెవ్వని యరగుజాళి

వరుస గైవార మొనరించు వందగణము

అట్టి నిను గాంచి ధన్యుడనైతి నిప్పు

దళిల కల్యాణ గుణ సాంద్ర యాదవేంద్ర

అధిక్షేప సీసం :

అల్లుడా రమ్మని యాదరమ్మున బిల్వ

బంపుమామను బట్టి చంపగలమె

జలకేళి సవరించు జవరాంద్ర కొకల

నెత్తుకపోయి చెడ్డెక్కగల మె

యిల్లిల్లు దిరిగి ప్రవేశలైలో మ్రుచ్చిలి

ముసుమి ముద్దలు దెచ్చి మింగగలమె

గొల్లబొడ్డల గూడి కొల సేకోని యాల

కడుపుల నేర్పుతో కాయగల్గవే

తలిదండ్రులు పరుల కీ దలచుకన్య
బలిమియై దెచ్చి భార్యగా బడయగలమె
దుష్టులను వంక వీరుల ద్రుంపగలమె
అనపరాధుల దండింపనరుగ గలమె

అనునయ సీసం :

నిగబంతి సీకేమి బగయెవర్చిన దిష్ట
థరియింప కుంటివో తలిరుబోడి
హరిచందనం బేమి యప్రియం బొనరించె
మైబూయ కుంటకో మధురవాణి
పన్నీరు సల్పిన పాపకర్మ మదేమి
జలకంబు మానవో జలజనేత్ర
జిలుగు దువ్వలువలు చేసిన యెగ్గేమి
కట్టకుంటకు నేడ కలికిమిన్న
తప్పుగల వారి దండించు టొప్పుగాని
యనపరాధుల శిక్షించుటర్హ మగునె
నిఖిల ధర్మంబు తెరిగిన నిన్నుబోలు
రాచబిడ్డకు సింధుర రాజయాన!

స్తుతి సీసం :

జయ దేవకీ గర్భ జలది కైరవమిత్ర
జయ దశత్కంజ విశాలనేత్ర
జయ మహా పాతక జంబాలమూర్తాండ
జయ శైల జాధవ చాపఖండ
జయ నీలనీరద శ్యామలాంగ విలాస
జయ మౌని హృత్కుశే శయనివాస
జయ రమామానస జలజాత మదభృంగ
జయ మదాసుర చమూ చయ విభంగ

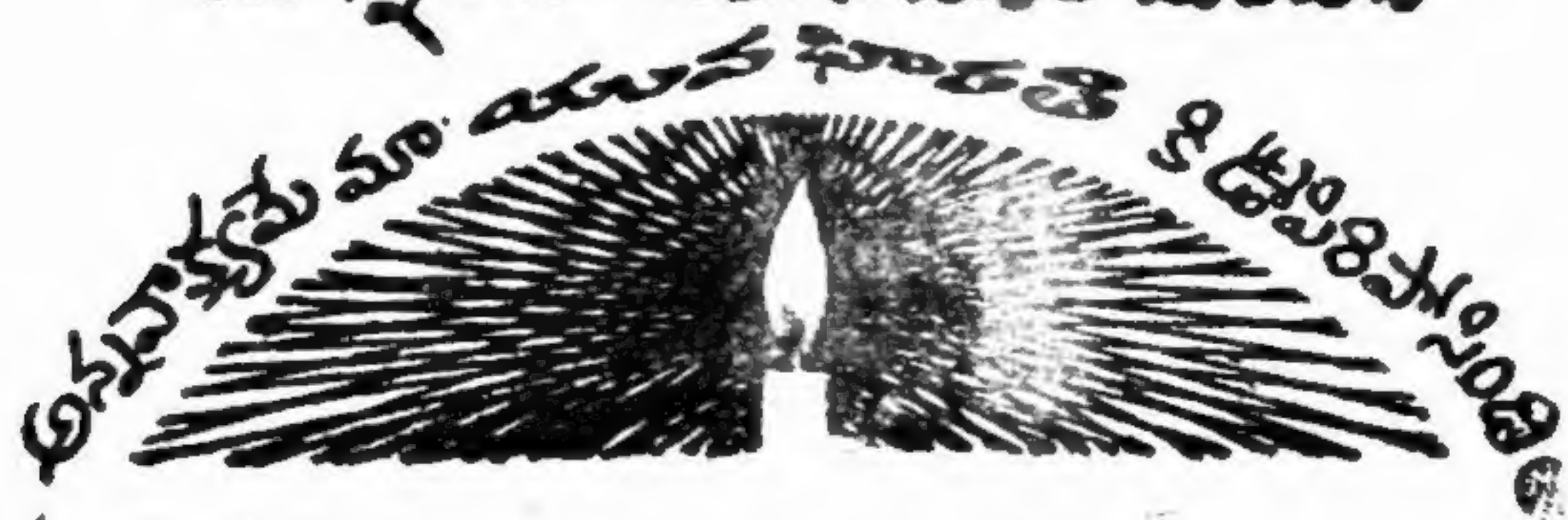

చరణ నీర్గత స్వర్గంగ సాధుసంగ
కరధృత రథాంగ భవ తమోహర పరింగ
జయజయాండజేంద్ర తురంగ జయము రంగ
వేల్పుగొంకల గొంకయో వెన్నదొంగ!!

ఆ పద్యరచనా చమత్కారం తోనే నాటక రంగాన్ని వశపరచుకొన్నారు చిలకమర్తి. ఆశుకవితలైనా, శతక పద్యాలైనా, నాటక పద్యాలైనా చిలకమర్తి చేత పడి ధన్యమైనా యనటం అతిశయోక్తి కాదు.

చిలకమర్తిని కవిగా పరిచయం చేసింది, వారు వివిధ సభల్లో చదివిన పద్యాలే. బాల్యంలో నరసాపురంలో మిషను స్కూల్లో చదువుకొనేటప్పుడు ఏలే శ్వరపు వేంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారి దగ్గర చందోవిషయసార సంగ్రహాన్ని చదువుకొన్నారు. విక్టోరియా రాణి స్వర్ణోత్సవ సభాసమయంలో కొన్ని పద్యాలు రచించారు. కాని అవి వారి స్నేహితులొకరు చదివారు. అందువల్ల కవిగా చిలకమర్తి పేరు బయటకి రాలేదు వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారి సన్మానసభలో చిలకమర్తి పద్యాలు చదవటం, ఆ పద్యాలు బాగున్నాయని సభలోవారు మెచ్చుకోవటం జరిగింది. ఆ తర్వాత ఆశుపద్యాలు చెప్పటం మొదలైంది. నాటకకర్తగా, నవలారచయితగా, ప్రహసనకర్తగా ప్రసిద్ధికెక్కిన చిలకమర్తి వారి కవితా వైభవం తెలుగుసాహిత్యంలో సమచితస్థానాన్ని సంపాదించు కొందనటం అతిశయోక్తి కాదు.

• కుట్టూరా అవలిండుచుని వ్రన్న
భోకటిని తిట్టుకుంటూ కుచ్చోవడం
కుంటి, పుయత్తింబి ఎంత బిన్న
బీహన్నయినా పెరిగింబడం మందబి •

మా తెలుగు తల్లికో మల్లెపూవంశ
మా కన్నతల్లికో మంగళారతులు
కడుపులో బంగారు, కనుచూపులో కరుణ
చిరునవ్వులో సిరులు దొరలించు మా తల్లి

గలగలా గగదారి కదలిపోతుంటేను
జిరజిరా కృష్ణమ్మ పరుగువిడుతుంటేను
బంగారు పంటితే పండుతాయి
మురిపాల ముత్యాలు దొరలుతాయి

అమరావతి నగరి అపురూప శిల్పాలు
త్యోగయ్య గాంతులు తారాడు నానాలు
తిక్కయ్య కుటుంబు తియ్యందనాలు
నిత్యమై, నిశీలమై నివారయిందెదాక

కుద్రమ్మ భుజిచక్కి, మల్లమ్మ పతిభిక్తి
తిమ్మరుసు నీయక్తి, కృష్ణరాయల కీర్తి
మా బెవుల రింగుమని మోరుమ్రోగెదాక
నీ పంటితే పండుతాం నీ ఆటితే ఆడుతాం
జై తెలుగుతల్లి, జై తెలుగుతల్లి

— శంకరంబాది సుందరాచార్య

Blank Page

మా తెలుగు తల్లికో మల్లెపూదండ
మా కన్నతల్లికో మంగళారతులు
కడుపులో బంగారు, కనుచూపులో కరుణ
చిరునవ్వులో సిరులు దొరలించు మా తల్లి

గలగలా గాదారి కదలిపోతుంటోను
జిరజిరా కృష్ణమ్మ పరుగువిడుతుంటోను
బంగారు పంటతో పండుతాయి
మరిసాల ముత్యాలు దొరలుతాయి

అమరావతి నగరి అపురూప శిల్పాలు
త్యేగయ్య గాంతులు తారాడు నానాలు
తిక్కయ్య కలములు తియ్యందనాలు
నిత్యమై, నిశీలమై నిలిచియుండేదాక

రుద్రమ్మ భుజశక్తి, మల్లమ్మ పతిశక్తి
తిమ్మరుసు భీయక్తి, కృష్ణరాయల కీర్తి
మా చెవుల రింగుమని మోడుమ్రోగేదాక
నీ పంటతో పండుతాం నీ ఆటతో ఆడుతాం
జై తెలుగుతల్లీ, జై తెలుగుతల్లీ

— శంకరంబాది సుందరాచార్య